

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Hledání agrární strany: reprezentace agrárních
politických zájmů po r. 1989**

Autor: Bc. Martin Látal

Vedoucí diplomové práce: PhDr. RNDr. Michal Kubálek, Ph.D.

© 2010 ČZU v Praze

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „**Hledání agrární strany: reprezentace agrárních politických zájmů po r. 1989**“ jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 9. dubna 2010

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval PhDr. RNDr. Michalu Kubálkovi, Ph.D. za odbornou pomoc při zpracování mé diplomové práce.

**Hledání agrární strany: reprezentace
agrárních politických zájmů po r. 1989**

**Searching of an Agrarian Party: the
Representation of Agrarian Political
Interests after 1989**

Souhrn

Diplomová práce se zabývá formami reprezentace agrárních zájmů v českých zemích, přičemž důraz je kladen na období po roce 1989. Vlastní práce je tématicky rozdělena do čtyř částí. V první části je nejprve na pozadí historicko – konfliktní koncepce rozporů ve společnosti nastíněn vznik agrárního hnutí u nás, který vyvrcholil ve vytvoření samostatné agrární strany. Strana, v době svého založení tvořená čistě na stavovských základech jako strana selského stavu, se zejména zásluhou jejího předsedy Antonína Švehly stává stranou všeho venkovského lidu a zaujímá výsostné postavení v prvorepublikovém stranickém systému. Následuje část zabývající se obdobím po roce 1989 a pokusy o založení silné agrární strany, která by navázala na prvorepublikovou tradici. Tyto snahy, zejména vzhledem k poklesu obyvatel pracujících v zemědělství a nejednotnosti směrů těchto „nových“ agrárních stran, však nejsou úspěšné, a tak agrární otázku ve svých programech přebírají s různou intenzitou ostatní relevantní politické strany. Třetí kapitola se zabývá vlivem dalších aktérů na reprezentaci agrárních zájmů, a to státních aktérů jako je parlament či ministerstvo zemědělství či nestátních aktérů jako jsou profesní zájmové skupiny. Závěrečná kapitola analyzuje využívání nekonvenčních nátlakových prostředků k reprezentaci a prosazování agrárních zájmů.

Klíčová slova

Agrární strana, družstevnictví, hnutí, politické strany, protestní akce, reprezentace zájmů, rozpor, sdružení, venkov, zemědělství.

Summary

This thesis deals with several forms of representation of agrarian interests in the Czech lands, and the stress is put on the time period after the year 1989. The thesis itself is divided into four parts according to themes. In the first part there is outlined creation of agrarian movement in our country on the background of historical-conflict conception of contradictions in the society. This movement led to foundation of independent agrarian party. The party, in the time of its foundation created purely on the basis of corporate feeling as the party of peasants, becomes mainly thanks to its chief Antonín Švehla the party of all village people and gets into eminent position in the political system of the First republic. Then follows the part dealing with the time period after the year 1989 and the attempts to establish a strong agrarian party which would link to the tradition of the First republic. These efforts, especially with regards to decline of citizens working in agriculture and non-uniformity of various directions of these „new“ agrarian parties, are not successful. Therefore the agrarian problems are, with different levels of intensity, taken by other relevant political parties into their programmes. The third chapter is speaking about the influence of other actors on representation of agrarian interests; the state actors such as Parliament or Ministry of Agriculture or non-state actors e.g. professional interest groups. The last chapter brings an analysis of unconventional coercive instruments used to assert the agrarian interests.

Keywords

Agrarian Party, cooperation, movement, political parties, protest actions, representation of interests, contradiction, the country, agriculture.

Obsah

ÚVOD	10
1 CÍL PRÁCE A METODIKA.....	11
2 HISTORIE A VZNIK AGRÁRNÍCH STRAN	13
2.1 Koncepce teorie cleavages Steina Rokkana.....	13
2.2 Agrární hnutí v českých zemích	15
2.3 Agrární strana a její činnost.....	17
2.3.1 Vznik agrární strany.....	17
2.3.2 Působení Antonína Švehly v čele strany	18
2.3.3 Situace po Švehlově smrti.....	21
2.3.4 Příčiny úspěchu.....	22
2.4 Německá agrární strana.....	24
2.5 Reprezentace agrárních zájmů po roce 1945	25
2.5.1 Konec agrární strany	25
2.5.2 Nástup Komunistické strany Československa.....	26
3 REPREZENTACE AGRÁRNÍCH ZÁJMŮ RELEVANTNÍMI POLITICKÝMI STRANAMI V ČR PO ROCE 1989.....	28
3.1 Pokusy o vytvoření agrární strany	28
3.1.1 Družstevnický tábor	28
3.1.2 Republikánsko – agrární tábor	31
3.1.3 Příčiny neúspěchu	33
3.2 Agrární témata v programech relevantních politických stran	34
3.2.1 Volby 1990.....	34
3.2.2 Volby 1992.....	35
3.2.3 Volby 1996.....	36
3.2.4 Volby 1998.....	36
3.2.5 Volby 2002.....	37
3.2.6 Volby 2006.....	37
3.2.7 Hodnocení agrárních témat	38
4 REPREZENTACE AGRÁRNÍCH ZÁJMŮ DALŠÍMI AKTÉRY.....	40
4.1 Státní aktéři.....	40
4.1.1 Poslanecká sněmovna.....	40
4.1.2 Senát.....	41
4.1.3 Vláda	43
4.1.4 Ministerstvo zemědělství	43
4.2 Nestátní aktéři.....	44

4.2.1	Agrární komora České republiky	45
4.2.2	Zemědělský svaz České republiky	46
4.2.3	Asociace soukromého zemědělství České republiky	47
4.2.4	Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy	49
5	NEKONVENČNÍ FORMY REPREZENTACE AGRÁRNÍCH ZÁJMŮ	51
5.1	Chronologie zemědělských protestních akcí v ČR.....	51
5.2	Rozbor a analýza protestních akcí	61
	ZÁVĚR.....	64
	SEZNAM LITERATURY	66
	Tištěné publikace a prameny	66
	Novinové články	68
	Elektronické zdroje.....	71

Úvod

Téma diplomové práce „Hledání agrární strany: reprezentace agrárních politických zájmů po r. 1989“ jsem zvolil záměrně, neboť reprezentaci a prosazování zájmů považuji za jeden z hlavních úkolů politiky.

V každé demokratické společnosti je důležité, aby byl zájem artikulován (vysloven), pokud je vnímán jako skutečná potřeba dostatečně velké skupiny osob a mohla s ním být seznámena veřejnost. Záleží na demokratickém procesu, zda bude nakonec skutečně prosazen či uspokojen jinak. Před rokem 1989 se po čtyři desetiletí politický režim bránil jakékoliv artikulaci odlišných názorů či zájmů, které nebyly v souladu s tehdejší politickou linií. Pokud zájem velké části občanů není dlouhodobě uspokojován nebo je dokonce bráněno být jen jeho artikulaci, může ve společnosti vzniknout rozpor. Z minulosti je známo, že rozpory ve společnosti aktivizují skupiny obyvatel k činnosti. V krajním případě má rozpor silný mobilizační charakter a vede až ke změně režimu. Z důvodu prosazení zájmů bývají zakládány různé spolky, svazy a hnutí. Za jisté vyvrcholení lze považovat, pokud taková skupina založí politickou stranu, která uspěje ve volbách a má šanci trvale reprezentovat zájmy svých členů a voličů. To byl případ i agrární strany v českých zemích a posléze v prvorepublikovém Československu.

Agrární strana brzy po svém založení začala hrát významnou úlohu v našem stranickém systému. Stala se reprezentantem všeho venkovského lidu. Dokázala spojit do jednoho proudu široké vrstvy občanů – od drobných rolníků po velkostatkáře. Jak to strana dokázala? Co se s ní stalo po roce 1945? Proč nebyla po roce 1989 taková strana obnovena? Má agrární strana místo v našem stranickém systému i dnes? Kdo nyní reprezentuje agrární zájmy? Na uvedené otázky se pokusí odpovědět tato diplomová práce.

1 Cíl práce a metodika

Jak název diplomové práce „Hledání agrární strany: reprezentace agrárních politických zájmů po r. 1989“ napovídá, je jejím cílem popsat reprezentaci agrárních politických zájmů po roce 1989 v České republice.

K uvedené problematice se váže řada otázek, na které se práce pokusí najít odpovědi. Mezi nejdůležitější otázky patří následující: Proč po roce 1989 nevznikla strana, která by dlouhodobě v našem stranickém systému hájila agrární zájmy podobným způsobem jako prvorepubliková agrární strana? Má vůbec agrární strana místo v našem stranickém systému i dnes? Kdo nyní reprezentuje agrární zájmy – jsou to politické strany nebo spíše zájmové svazy? Najít odpovědi na tyto otázky bude znamenat i splnění dílčích cílů, jenž si tato práce klade.

Vlastní práce je tematicky rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V kapitole teoretické části s historickým exkursem, je nejprve na pozadí klasické historicko – konfliktní koncepce¹ rozporů ve společnosti nastíněn vznik agrárního hnutí u nás, který vyvrcholil ve vytvoření samostatné agrární strany. Podle této koncepce byl pro vznik agrárních stran nejdůležitější rozpor město versus venkov. Strana, v době svého založení tvořená čistě na stavovských základech jako strana selského stavu, se zejména zásluhou jejího předsedy Antonína Švehly stává stranou všeho venkovského lidu a zaujímá výsostné postavení v prvorepublikovém stranickém systému.

Následuje část praktická, která ve třech kapitolách zkoumá reprezentaci agrárních zájmů v různých rovinách. První kapitola se zabývá politickými stranami v období po roce 1989 a pokusy o založení silné agrární strany, která by navázala na prvorepublikovou tradici. Následující kapitola se zabývá vlivem dalších aktérů na reprezentaci agrárních zájmů, a to jak státních jako je parlament, vláda a ministerstvo zemědělství či nestátních aktérů jako jsou profesní zájmové skupiny. Závěrečná kapitola analyzuje využívání nekonvenčních nátlakových prostředků k reprezentaci a prosazování agrárních zájmů.

¹ Autoři Stein Rokkan a Martin Lipset koncepci uveřejnili poprvé v roce 1967 v knize: *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*.

Práce je tvořena metodou kvalitativního výzkumu, přičemž podklady pro práci byly získány sběrem a následnou analýzou dat a informací ze studia odborných materiálů, které tvořily jednak primární prameny, jako například volební programy politických stran, tak i sekundární literatura.

K tématu práce je dostupné množství podkladové literatury, a to zejména zásluhou pracovníků České zemědělské univerzity, kteří se tématům spojených s agrárním sektorem a politikou dlouhodobě věnují a výsledky svých výzkumů publikují.

Dalším zdrojem byly materiály a statistiky publikované na stránkách internetu, jako je volební server Českého statistického úřadu (www.volby.cz), internetové stránky státních institucí - Poslanecká sněmovna (www.psp.cz), Senát (www.senat.cz) nebo Ministerstvo zemědělství ČR (www.mze.cz). Využívány byly i internetové stránky jednotlivých politických stran, zejména zveřejňované volební programy a vize. Z internetu byly získávány informace o profesních zájmových organizacích: Agrární komora ČR (www.agrocr.cz), Zemědělský svaz ČR (www.zscr.cz), Asociace soukromého zemědělství (www.asz.cz) či Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy (www.ospzv-aso.cz).

2 Historie a vznik agrárních stran

2.1 *Koncepce teorie cleavages Steina Rokkana*

V politologické praxi je asi nejznámější koncepcí vysvětlující vznik politických stran historicko – konfliktní koncepce Steina Rokkana a Martina Lipseta tzv. cleavages (rozporů či štěpení) uveřejněná v roce 1967. Koncepce vychází z předpokladu, že na vznik politických stran měly zásadní vliv konflikty ve společnosti, které se vytvářely ve všech evropských zemích v průběhu 16. - 20. století s různou intenzitou. Rozpory se týkaly čtyř zásadních témat.

Prvním tématem byl rozpor centrum versus periferie, kdy je dominantní centrum ve sporu s podřízenou periferní kulturou, která se cítí být ohrožena.

V druhém případě se jednalo o rozpor církev versus stát. Oba tyto rozpory byly produktem národní revoluce, která vytvářela první národní státy v Evropě.

Třetím byl rozpor město versus venkov a čtvrtým tématem práce versus kapitál jinak řečeno dělníci kontra zaměstnavatelé. Tyto dva poslední rozpory vznikají jako důsledek průmyslové revoluce.

Pro vznik agrárních stran je nejdůležitější rozpor třetí – město versus venkov. V 19. století prudký nástup industrializace a volného obchodu rozbíjí tradiční způsob života na venkově. Venkovské obyvatelstvo se těmto změnám brání, a proto se snaží lépe se organizovat a změnám čelit. Jelikož stávající politické subjekty obyvatele nedokáží nebo nejsou ochotny v jejich zájmu podpořit, vede tato činnost ke vzniku agrárních stran. Vznik agrárních stran v dané zemi byl podpořen, pokud bylo dosaženo i následujících čtyř podmínek:

1. v době rozšiřujícího se volebního práva je městské obyvatelstvo početně slabé;
2. agrární populace je tvořena zejména samostatně hospodařícími rolníky, kteří jsou početnou skupinou v dané zemi;
3. existence silných kulturních překážek mezi městy a venkovem, nechuť k začlenění agrární produkce do kapitalistické ekonomiky;

4. malý vliv katolické církve v zemi.

Převedení této teorie a podmínek na české země provedl Ladislav Kopeček ve svém článku „*Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky*“. Z jeho aplikace vyplývá následující naplnění či nenaplnění jednotlivých podmínek:

- Ad. podmínka č. 1: Jelikož explozivní urbanizace v českých zemích probíhala od 80. let 19. století a všeobecné a rovné hlasovací právo (pro volby do Říšské rady) bylo zavedeno až v roce 1907, není tato podmínka splněna.
- Ad. podmínka č. 2: V českých zemích představovali samostatně hospodařící rolníci velmi početnou skupinu. Podmínka je splněna.
- Ad. podmínka č. 3: Určitý kulturní rozdíl mezi městem a vesnicí v českých zemích samozřejmě existoval, silnější však byla nespokojenost s liberální hospodářskou politikou monarchie, zejména s levnými dovozy zemědělských produktů. Tím je podmínka také splněna.
- Ad. podmínka č. 4: Přestože v českých zemích byla většina obyvatel katolického vyznání², neměla zde katolická církev výrazný vliv. Kořeny tohoto stavu lze vystopovat v době českého národního obrození, které směřovalo i přes angažovanost některých kněží jako Josef Dobrovský proti katolické církvi (Kopeček, 2002). „*Asi hlavní důvod tohoto jevu je třeba hledat v těsném sepětí katolické církve s habsburskou „tvorbou státu“.* Tato vazba - sahající hluboko před 19. století - působila negativně na vztah primárně antirakousky orientovaného českého národního hnutí. Přestože na konci monarchie matriková příslušnost Čechů ke katolické církvi byla téměř sto procentní, fakticky byla drasticky nižší. Tento skrytý rozpor se naplno odkryl až po vzniku Československa, kdy během několika měsíců zaznamenala katolická církev

² Například ještě v období první republiky se při sčítáních lidu v roce 1921 a 1930 hlásilo ke katolickému vyznání 82 % a 79 % obyvatelstva (Český statistický úřad, 2009).

prudký úbytek registrovaných věřících a silný útok na svoji samotnou existenci (hnutí Pryč od Říma)“ (Kopeček, 2002).

Po vyhodnocení výše uvedených podmínek lze konstatovat, že kromě první podmínky byly ostatní naplněny, a tudíž bylo prostředí v českých zemích pro vznik agrární strany poměrně příznivé.

2.2 Agrární hnutí v českých zemích

Jak bylo konstatováno v předchozí kapitole, prostředí pro vznik agrární strany bylo v českých zemích sice teoreticky příznivé, ale tomuto cíli předcházela určitá geneze.

„Sociální základnou českého agrarismu byl početný selský stav, který v 19. století – zejména po zrušení poddanství v roce 1848 – zažíval hospodářský a sociální vzestup“ (Čmejrek, 2004: 70). Mezi touto kategorií, jednalo se zhruba tři čtvrtě milionu osob, však existovaly rozdíly týkající se velikosti držené půdy. Většina (tři čtvrtiny osob) vlastnila pozemky do 5 hektarů, což tvořilo jen 10 % - 20 % veškeré půdy. Ve zbylé třetině osob byli zastoupeni dobře situovaní velcí sedláci a vznikající vesnická buržoazie. „Právě tyto nejlépe situované vrstvy venkovského obyvatelstva byly nositeli selského sebevědomí, svébytné identity, která se dokázala zřetelně vymezit jak vůči aristokracii, tak vůči měšťanskému živlu“ (Čmejrek, 2008: 100).

První politickou stranou v českých zemích byla Národní strana, později nazývaná „staročeská“, založená v roce 1860. Tato strana zastupovala zájmy všeho národa v rámci monarchie. Přestože se dostává do Říšské rady, kde nastupuje cestu pasivního odporu, postupem času ji ovlivňuje historická šlechta. Mění svůj liberální program za konzervativní, což má za důsledek narůstající počet nespokojených občanů i vlastních členů.

V roce 1874 došlo v Národní straně ke štěpení. Skupina nespokojenců kolem bratří Grégrů vytvořila Národní stranu svobodomyšlnou nazývanou „mladočeská“. Svou aktivní politikou založenou na ideách liberalismu si mladočeši rychle získávají podporu

většiny české veřejnosti a stávají se vůdčí stranou v českých zemích. V jejich řadách se také objevují první představitelé rodícího se českého agrarismu.

Nejvýznamnějším z nich je bezesporu Alfons Šťastný³ z Padařova, který v roce 1888 zakládá v Písku Zemský spolek politicko-hospodářský a v roce 1889 stojí u zrodu Selské jednoty pro Království české, která byla v roce 1891 změněna na Českomoravskou stranu hospodářskou (Čmejrek, 2004: 72). Zároveň vydává i časopis „Selské noviny“ (Dostál, 1998: 19). Radikální forma agrarismu, reprezentovaná Šťastným se však příliš neprosadila (Balík aj., 2003: 36).

Z iniciativy zemědělského novináře Jana R. Demela byla již v roce 1883 založena první rolnická politická organizace - Českomoravský spolek selský pro Moravu, který vydává i vlastní časopis „Selské listy“ (Dostál, 1998: 18).

Velký vliv na zakládání hospodářských spolků a družstev měl především zákon družstevní vydaný v roce 1873 a zákon shromažďovací z roku 1876. Rostla i členská základna těchto organizací, která se vlivem obilní a řepařské krize⁴ ještě zvyšovala (Dostál, 1998: 17-18).

Jako organizace s celozemskou působností koordinující selskou politiku, bylo v roce 1897 založeno Sdružení českých zemědělců (Čmejrek, 2008: 101). Ve Sdružení se angažovali představitelé mladočeského i staročeského tábora, čímž byly položeny skutečné základy pro budoucí jednotnou politickou reprezentaci českých zemědělců. Předsedou se stal mladoček Stanislav Kubr a jeden z místopředsedů byl staroček Antonín Švehla starší. Sdružení vydávalo časopis „Obrana zemědělců“ (Dostál, 1998: 21).

³ Alfons Šťastný (19. 4. 1831 – 8. 11. 1913), český politik a publicista, agrární ideolog a myslitel. Byl silně protiklerikálním (proticírkevním) a radikálním členem mladočeské strany, v níž prosazoval politické zájmy selského stavu. V roce 1891 založil Českomoravskou stranu hospodářskou, v letech 1895 - 1907 byl poslancem českého sněmu. V letech 1889 – 1912 vydává Selské noviny (Kol., 1999: 407).

⁴ Obilní a řepařská (tzv. cukrovarnická) krize zasáhla české země v posledních dvaceti letech 19. století. Byla důsledkem dovozu levných zemědělských výrobků ze zámoří, později z Ruska a Rumunska (Čmejrek, 2008: 101).

2.3 Agrární strana a její činnost

2.3.1 Vznik agrární strany

Mladočeská strana jako obhájce a garant rolnických požadavků na politické scéně přestává svou úlohu naplňovat. Ozývá se stále více hlasů požadujících založení samostatné agrární strany. Toho bylo dosaženo na počátku roku 1899, kdy na valné hromadě Sdružení českých zemědělců předložil jeho organizační výbor rezoluci schvalující osamostatnění od stran politických a utvoření strany agrární (Dostál, 1998: 23).

„Strana agrární byla v době svého založení organizací selských vrstev, středních a větších sedláků, pracovala pro jejich stavovské uvědomění a vlivné zájmové zastoupení. Byla stranou emancipace selského stavu“ (Dostál, 1998: 23). Program agrární strany, v počátcích velmi široce koncipovaný, se vymezoval vůči staročeskému a mladočeskému hospodářskému liberalismu, proti zvýšení potravních daní a požadoval více pozornosti k tíživým hospodářským poměrům rolníků. Naopak nepožadoval všeobecné hlasovací právo⁵ (Dostál, 1998: 23 - 24). Již v roce 1901 strana dosahuje prvních úspěchů ve volbách. Při volbách do Říšské rady získává 5 mandátů a vytváří samostatný klub. Ve volbách do zemského sněmu pak získává 21 mandátů (Dostál, 1998: 27).

Brzy od svého založení se ve straně objevují dvě politická křídla. Konzervativní velkostatkářské, reprezentované Karlem Práškem, který je vedle předsedy strany Stanislava Kubra jejím faktickým vůdcem (Čmejrek, 2008: 103). Toto křídlo požaduje, aby strana reprezentovala střední a větší rolníky. Druhé křídlo představují mladší zástupci strany kolem Antonína Švehly. Ti mají zájem budovat stranu jako politické hnutí všeho venkovského lidu (Dostál, 1998: 26). A právě oni nakonec slaví úspěch, když si roku 1905 vynutí revizi stranického programu, ve které je obsažen požadavek na

⁵ Strana byla za zachování současného tzv. kuriového systému, kde bylo principem zastupování zájmů. Zpravidla existovaly tři volební kurie – velkostatkářská, měst a venkovských obcí, někde i kurie obchodních a živnostenských komor, buď samostatná, nebo přiřazena k městské kurii. Od roku 1905 pak přibyla kurie všeobecná. Volební právo v každé kurii bylo přiděleno relativně úzké skupině občanů rozdělené dle výše přímých daní. Každá kurie měla dán přesný počet mandátů (Balík aj., 2003: 39).

zavedení všeobecného hlasovacího práva. Agrární strana se tím zařazuje do tábora stoupců demokratických změn polického systému, z čehož později profituje (Čmejrek, 2008: 103).

Strana rozšiřovala svůj vliv na uvědomění a osvětu potencionálního venkovského voliče. V roce 1906 začíná vycházet agrární deník „Venkov“. Strana dále úspěšně rozvíjela snahu o získání pozic a vlivu v hospodářských institucích, v zemědělském průmyslu, v samosprávných sborech a peněžních ústavech. Pro členy a sympatizanty byly pořádány pracovní porady a sjezdy, zakládány zájmové, odborné a odborové svazy a jednoty⁶ (Dostál, 1998: 29 – 30). V únoru 1911 byla založena Agrární banka, která se stala „*oporou agrárního družstevnictví, jeho pokladnou a přispěla k řešení úvěrových a odbytových problémů v zemědělské výrobě*“ (Dostál, 1998: 34).

Tyto a mnohé další faktory jistě přispěly k tomu, že se agrárníci stávají v letech 1907 a 1911 ve volbách do Říšské rady nejúspěšnější českou stranou a získávají v ní 29 a 36 poslanců.

2.3.2 Působení Antonína Švehly v čele strany

Antonín Švehla byl zvolen do čela strany v říjnu 1909 ve věku 36 let. Převahou své osobnosti, velkým podílem při organizační práci na vnitřní výstavbě strany a jejího působení na zemědělskou veřejnost nahradil Josefa Žďárského (Dostál, 1998: 34).

Švehla, který byl od roku 1908 předsedou agrárního poslaneckého klubu v zemském sněmu, formoval agrární stranu jako stranu masovou. V tomto úsilí se inspiroval sociálně demokratickým hnutím. V politické práci neváhal přebírat dělnické způsoby boje. Například v roce 1909 stál za organizací úspěšné stávkou pěstitelů řepy proti cukrovarnickému kartelu⁷. Strana také přebírala myšlenku svépomoci, kde

⁶ Například: Ústřední jednota řepářů, Ústřední jednota hospodářských společenstev, Meliorační svaz, Ústřední svaz pěstitelů zemáků, Ústřední lnářský svaz, Svaz chmelařů (Dostál, 1998: 33).

⁷ Cukrovary nechtěly uznat požadavek řepářů, aby podmínky dodávek a cenu cukrové řepy sjednávala pouze jejich organizace. Proto se rozhodly stávkovat – omezily osev, což narušilo cukrovarnický kartel a zároveň byla uznána Ústřední jednota řepářů jako výlučný reprezentant pěstitelů cukrové řepy (Dostál, 1998: 35).

spolupracovala s institucemi lidového peněžnictví a podporovala družstevní hnutí na venkově (Čmejrek, 2008: 104).

V období první světové války se Švehla držel v pozadí politického života, ale byl ve stálém kontaktu s předáky ostatních politických stran a umožňoval jim i tajné schůzky v sekretariátu agrární strany. Také se setkal s T. G. Masarykem před jeho odchodem do zahraničí a následně byl i ve styku s Maffii⁸. S jeho vědomím se v tiskárně agrárního tiskařského družstva vydával ilegální list této organizace „Hlasatel“ (Kolář a kol., 1998: 264). V posledním roce války, kdy vážlo zásobování potravinami, přichází jeho agrární strana s plánem národní svépomoci a dává podnět k založení Hospodářských rad přispívajících ke zlepšení zásobování (Dostál, 1998: 58). Jako člen vedení Národního výboru byl Antonín Švehla jedním z „mužů 28. října“⁹. Významně se podílel na pokojném vyhlášení samostatnosti Československé republiky (Kolář a kol., 1998: 264).

Ve vládním kabinetu nového státu získala strana čtyři ministerská křesla. Kromě rezortu klíčového pro agrární stranu¹⁰ - ministerstva zemědělství, to byla ministerstva veřejných prací, železnic a vnitra, v jehož čele stanul předseda strany Švehla (Dostál, 1998: 63). Sám Švehla byl i členem užšího týmu, který se zabýval tvorbou nové československé ústavy¹¹, dá se říci, že byl její politický spoluvůrce (Broklová, 1992: 25).

Pro posílení pozic agrární strany v novém státě hrála důležitou úlohu pozemková reforma, na jejíž průběh strana získala rozhodující vliv. Cílem reformy bylo jednak vyřešení dlouhodobého „hladu“ po půdě mezi venkovským obyvatelstvem, ale také částečně odčinit pobělohorskou křivdu a oslabit šlechtický velkostatek. Spor o podobu reformy se bohužel v agrární straně neobešel bez roztržky mezi Švehlou a konzervativním velkostatkářským křídlem strany, což v konečném důsledku znamenalo

⁸ Maffie byl tajný výbor založený na Masarykův pokyn Edvardem Benešem v únoru 1915. Jednalo se o základnu domácího protirakouského odboje v době první světové války (Dostál, 1998: 52).

⁹ Jako „muži 28. října“ jsou označováni Rašín, Švehla, Stříbrný, Soukup a Šrobár.

¹⁰ V roce 1919 byla Československá agrární strana přejmenována na Republikánskou stranu československého venkova. V roce 1922 byl tento název změněn na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu.

¹¹ Práce na ústavě probíhaly od podzimu 1919 do února 1920, kdy byla předložena k projednání plénu Revolučního Národního shromáždění (Broklová, 1992: 24 – 25).

odchod některých členů¹², ze strany (Kolář a kol., 1998: 265). Pozemková reforma byla úspěšná, o čemž svědčí i slova ředitele Státního pozemkového úřadu¹³ dr. Viškovského, který v roce 1924 prohlásil, že do konce roku 1923 mělo z reformy prospěch 300 tisíc rodin představujících 12 % zemědělského obyvatelstva. Do roku 1924 mělo toto číslo stoupnout na 400 tisíc, což by činilo 16 % (Dostál, 1998: 113).

Důležitou integrační roli mezi zemědělci měla ideologie agrární demokracie, jejímž zastáncem a propagátorem byl Švehla. Jeho ideologie „*vycházela ze vztahu mezi člověkem a půdou. Půda a celá příroda je partnerem i nepřitelem člověka, vyžaduje určité chování, odpovědnou a pravidelnou práci. Půda mění člověka v hospodáře, z ní vyrůstá řád lidské společnosti jako protiklad k chaosu. ...zemědělci svým způsobem života a práce mají k demokracii nejbližší a mohou být její nejlepší oporou – na rozdíl od vykořenělých obyvatel měst, kteří by se měli od zemědělců učit*“ (Čmejrek, 2008: 108). Švehla se tento koncept snažil vyvážet i za hranice Československa. Usiloval o větší spolupráci agrárních stran v Evropě a posílení jejich vlivu v domovských zemích. V roce 1923 bylo v Praze založeno Mezinárodní agrární byro. Zprvu jako volné informační sdružení čtyř středoevropských stran¹⁴. Později v roce 1928 došlo k přebudování na řádnou organizaci členských stran, která již měla sedmnáct členů. Švehla byl zvolen předsedou byra (Dostál, 1998: 260 – 263).

Na domácí scéně strana dosahuje vynikajících volebních výsledků a stává se za dobu trvání první republiky nedílnou součástí všech vládních koalic. Švehlova usilovná politická činnost¹⁵ ku prospěchu strany se negativně podepsala na jeho zdravotním stavu. Fyzická vyčerpanost, společně se srdeční chorobou měla za následek, že se Švehla musel v roce 1928 stáhnout z politiky a v roce 1933 zemřel.

¹² Zejména poslanci Bergman a později Prášek. Karel Prášek založil v roce 1924 Československou stranu agrární a konzervativní, která po neúspěchu ve volbách v roce 1925 zanikla (Balík aj., 2003: 73).

¹³ Státní pozemkový úřad dohlížel na provádění pozemkové reformy (Dostál, 1998: 112).

¹⁴ Kromě československé strany zahrnovalo sdružení ještě polskou, bulharskou a rumunskou agrární stranu (Dostál, 1998: 260 – 262).

¹⁵ Zde je nutné zmínit skutečnost, že Švehla ve třech vládách zastával funkci ministra vnitra a ve třech vládách byl dokonce ministerským předsedou.

2.3.3 Situace po Švehlově smrti

Odchodem Antonína Švehly strana ztratila svého vůdce, mistra ve vyjednávání kompromisu v politice a nastoupila cestu k radikálnímu hájení zemědělských zájmů, s čímž část členů nesouhlasila¹⁶. Ve straně vznikl další rozkol. K radikálům se přidal i zprvu nestranný generální tajemník, a od roku 1935 předseda strany¹⁷, Rudolf Beran (Dostál, 1998: 136).

V této době začalo být části straníků zřejmé, že růst strany dosáhl svého maxima a do budoucna je nutné rozšířit program strany tak, aby nebyl vnímán jen jako stavovský. Bohužel okolnosti nabraly jiný spád a k naplnění plánů již nedošlo (Dostál, 1998: 186).

Velkou chybou, která podle mnohých badatelů ovlivnila osud strany v pozdějších letech, byl její postoj při prezidentské volbě v roce 1935. U vedení strany nebyla ochota podpořit kandidaturu Edvarda Beneše a naopak přišlo s vlastním kandidátem profesorem Němcem. Jelikož vyjednávání o jeho podpoře u ostatních politických stran nebylo úspěšné, profesor Němec svou kandidaturu stáhl a strana nakonec ve volbě stoprocentně podpořila Beneše (Dostál, 1998: 190 – 192). Volební „lavírování“ strany si někteří mohli vykládat jako krok ohrožující demokracii v Československu (Balík aj., 2003: 66). Přestože je postavení svého kandidáta či podpora protikandidáta ve volebním souboji takřka základním demokratickým principem, je pravděpodobné, že tento postoj nebyl prezidentem Benešem vnímán nijak pozitivně.

V druhé polovině třicátých let se politika agrární strany značně odlišovala od politiky agrární strany pod Švehlovým vedením. Ze středové strany se stává strana více pravicová. Místo prosazování zájmů většinových vrstev venkovské společnosti, případně drobných a středních podnikatelů, strana začíná upřednostňovat zájem velkokapitálu (Čmejrek, 2008: 112). V agrárním tisku se začínají objevovat články, které se dají vykládat jako vstřícné vůči Henleinově Sudetoněmecké straně. Dokonce i

¹⁶ Například Udržal, Viškovský a Bradáč byli v souladu se Švehlovou koncepcí pro kompromisní spolupráci se socialistickými stranami (Dostál, 1998: 121).

¹⁷ Funkce předsedy nebyla od Švehlovy smrti do roku 1935 obsazena (Dostál, 1998: 184).

sám Henlein dostává v agrárním periodiku „Venkov“ prostor pro svůj článek¹⁸ (Dostál, 1998: 194 – 195).

Po „mnichovských událostech“ se agrární strana stává součástí nově utvořeného uskupení převážně pravicových stran - Strany Národní jednoty. Rudolf Beran se stává předsedou nové strany. V programu strany dominovaly ideje autoritativní demokracie a nacionalismu. Program například předpokládal vládu lidu pomocí parlamentní většiny, soustředění všech národních sil, netříštění politického života, vybudování soustavy řízeného hospodářství, částečné znárodnění zemědělské půdy, řešení otázky imigrantů a tzv. židovského problému (Balík aj., 2003: 94 - 95).

V Protektorátu byla česká veřejnost sjednocena do jediné organizace, a to Národního souručenství¹⁹, kterou řídil padesátičlenný výbor v čele s předsedou. Souručenství byla organizace korporativního charakteru, reprezentovala všechny složky společnosti, od mládežnických organizací až po profesní a odborové sdružení. V posledních letech trvání Protektorátu se Souručenství profiluje jako depolitizované sdružení zaměřené především na kulturní a osvětově výchovné úkoly (Balík aj., 2003: 107 – 108). Prvním předsedou Národního souručenství byl bývalý poslanec agrární strany Adolf Hrubý (Dostál, 1998: 216).

2.3.4 Příčiny úspěchu

Michal Kubálek ve svém příspěvku z roku 1998 uvádí šest klíčových faktorů, které agrární straně v období první republiky přinesly postavení, jaké měla. Tyto faktory jsou:

- *Stabilní a významná voličská podpora.* Základem byla Švehlou prosazená koncepce z počátku století, která orientovala stranu na nejpočetnější venkovskou sociální skupinu – malozemědělce. Strana si následně důsledným prosazováním

¹⁸ Údajně bez vědomí předsedy strany Berana (Dostál, 1998: 195).

¹⁹ Za členy Národního souručenství se prohlásilo 98,4 % všech dospělých obyvatel Protektorátu (Dostál, 1998: 216).

agrárních zájmů, provedenou pozemkovou reformou či dobrou stranickou organizací získala široké vrstvy venkovského obyvatelstva.

- *Koaliční potenciál.* Umístění strany ve středu politického spektra, umění pragmatické politiky a vyjednávací schopnosti vedoucích představitelů strany umožňovaly vytvářet koalice jak se stranami nalevo, tak i napravo ale i se stranami stojícími původně mimo politické spektrum (německé strany).
- *Rozpad případných soupeřů.* Straně velmi pomohlo štěpení sociální demokracie v roce 1920 (odchod radikálního komunistického křídla – vznik KSČ) a vystoupení slovenských „luďáků“ z klubu lidové strany v roce 1921.
- *Pozice strany na Slovensku.* Sloučením se Slovenskou národní a rolnickou stranou v roce 1922 vznikla jediná celostátní strana dosahující trvale vysoké voličské podpory v obou částech republiky.
- *Vztah k Hradu²⁰.* Prezident Masaryk, i přes občasné neshody s Antonínem Švehlou a existencí „protihradního“ křídla ve straně, vnímal agrární stranu jako nejpřijatelnější z občanských (nesocialistických) stran, což výrazně napomáhalo straně k upevnění pozic.
- *Agrární strana jako strana moci.* Straně se tím, že byla prakticky celé období první republiky u moci (své zástupce měla ve všech koaličních vládách), podařilo trvale ovládnout pro ni klíčová ministerstva, proniknout do orgánů státní správy a navázat kontakty s průmyslovými a bankovními skupinami (Kubálek, 1998).

Podle Broklové byla základním předpokladem pro působení silné agrární strany *skladba obyvatelstva*. Dle stavu k 1. prosinci 1930 tvořili v populaci dvě nejpočetnější skupiny povolání pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství (34,6 %) a pracovníci v průmyslu a výrobních závodech (34,9 %). Agrární straně se podařilo získat a udržet si monopolní postavení u českého venkovského obyvatelstva, což se žádné „průmyslové“ straně u obyvatelstva pracujícího v průmyslovém odvětví nepodařilo. Broklová dále

²⁰ „Hradem“ je myšlena síť osob, soukromě a názorově spřízněných s prezidentem. Navzdory své formální nezakotvenosti byl Hrad významným aktérem prvorepublikové politiky (Balík aj., 2003: 64).

zdůrazňuje vliv *pozemkové reformy* či úlohu *zájmových organizací, záložen a družstevních organizací*, které na získání podpory venkovského obyvatelstva straně měly nezanedbatelný vliv (Broklová, 1992: 93).

Mezi výčty, které přispívaly k výsostnému postavení agrární strany, nelze podle Čmejřka opomíjet úlohu jejího dlouholetého předsedy *Antonína Švehly*, jeho organizační a vyjednávací politické schopnosti a zejména koncept *ideologie agrární demokracie*, kterého byl zastáncem a propagátorem (Čmejrek, 2008: 107).

2.4 Německá agrární strana

Na území Československa v období první republiky působila kromě československé agrární strany (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu) i německá agrární strana - Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes (česky „Svaz zemědělců a venkovských živností“, dále jen „BdL“), která byla založena v roce 1920. Její program byl hned od počátku spíše národnostní až antisystémový než agrární. Například v programu bylo žádáno právo na sebeurčení (myšleno německých pohraničních oblastí), rozpuštění stálého (československého) vojska, přiměřené zastoupení ve vládě a úřadech, revize zákonů, samospráva obcí v národnostně jednotných správních okresech (Broklová, 1999: 72).

Obrat přišel v roce 1926, kdy předseda strany Franz Spina²¹ přijal místo ministra veřejných prací ve třetí Švehlově vládě – vládě tzv. Panské koalice²². Od té doby až do roku 1938 strana praktikuje aktivistickou politiku vůči republice. Například její poslanci

²¹ SPINA Franz (* 5. 10. 1868 Trnávka na Moravě, + 17. 9. 1938) - českoněmecký agrární politik, filolog a literární vědec. Napsal řadu vědeckých prací o staročeské literatuře, byl členem mnoha vědeckých společností a od roku 1929 spoluzakladatelem a redaktorem vědeckého časopisu *Slavische Rundschau*. Od počátku 20. let byl hlavní osobností německé strany Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes působící v Československu. V letech 1925 - 1938 byl ministrem československé vlády. Z politického života odešel na jaře 1938, když v jeho německé agrární straně v březnu zvítězilo nacionalistické křídlo, které prosadilo splynutí této strany s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou, a Spinovy snahy po obnovení aktivistické strany ochotné spolupracovat s Čechy se v květnu 1938 ukázaly jako marné. Krátce poté zemřel (Libri, 2001).

²²Vláda panské koalice byla tvořena širokou koalicí pravicových stran (Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, Bund der Landwirte, Německá křesťansko-sociální strana lidová, Československá strana lidová, Hlinkova slovenská ľudová strana, Československá národní demokracie, Československá živnostensko-obchodnická strana středostavová a nezávislí ministři).

ještě v roce 1926 ve spolupráci se Švehlovou agrární stranou v parlamentu prosadí schválení pevných agrárních cel (Broklová, 1992: 93). Upřímnou Spinovu snahu důsledně hájit zájmy německých agrárníků v demokratickém zřízení a čelit zdvihající se vlně nacionalismu snad nejlépe vystihuje jeho následující výrok: „*Nacionální problém je v první řadě sociální a hospodářský! To má znamenat: Ty jsi v první řadě sedlák, dělník, živnostník, zaměstnanec atd. a potom teprve Němec. Naproti tomu Konrád Henlein říká: Ty jsi v první řadě Němec a musíš se snažit, abys Němcem zůstal! Pak teprve jsi sedlák, dělník, živnostník, zaměstnanec atd.*“ (Broklová, 1999: 80).

V BdL jsou v druhé polovině třicátých let stále častěji slyšet nacionální hlasy, které aktivistickou politiku kritizují. K tíživé situaci ve straně ani nepřispívají kontakty koaličního partnera - československé agrární strany s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou (Broklová, 1999: 81).

Na jaře roku 1938 v BdL převládlo nacionalistické křídlo. Spina byl ve vedení strany nahrazen Gustavem Hackerem a 22. března 1938 podává demisi v Hodžově vládě. Hacker BdL vzápětí připojuje k Henleinově Sudetoněmecké straně (Broklová, 1999: 82).

2.5 Reprezentace agrárních zájmů po roce 1945

2.5.1 Konec agrární strany

Po osvobození a obnovení Československa byla agrární strana (spolu se třemi dalšími) již v Košickém vládním programu zakázána (Dostál, 1998: 234). Příčin je možno hledat několik.

Nejvíce byla agrární straně prisuzována přílišná angažovanost jejích členů v Souručenství či v protektorátních vládách a orgánech, dokonce i kolaborantství s nacisty²³. Pravděpodobnější příčinu lze spíše hledat v kruzích kolem prezidenta

²³ Rudolf Beran, od roku 1935 předseda agrární strany a předseda první protektorátní vlády, byl odsouzen v roce 1947 k dvaceti letům vězení. Adolf Hrubý, ministr zemědělství v posledních dvou protektorátních vládách a první předseda Národního souručenství, byl odsouzen na doživotí (Čmejrek, 2004: 90).

Beneše v londýnském exilu, kde v posledních letech války získali značný vliv zástupci komunistické strany (Dostál, 1998: 226). Přestože byl představitel agrární strany v exilu Ladislav Feierabend dlouho prezidentem Benešem ujišťován, že agrární strana v obnoveném stranickém systému Československa bude mít své místo, nestalo se tak. V lednu 1945 po jednání se zástupci komunistické strany tento slib prezident ignoroval (Balík aj., 2003: 129) a základem stranického systému se stala organizace Národní fronty Čechů a Slováků, v jejímž rámci působily čtyři strany - tři socialisticky orientované (Komunistická strana Československa, Československá strana sociálně demokratická a Československá strana národně socialistická) a jedna konfesně zaměřená (Československá strana lidová). Agrární straně zřejmě nepomohla její role při prezidentské volbě v roce 1935 či fakt, že zahraniční exilová reprezentace agrární strany nebyla za druhé světové války nijak zvlášť aktivní (Čmejrek, 2008: 111).

Po zákazu agrární strany se o její bývalé voliče strhl boj. Alespoň slabou útěchou za koncem této strany budiž to, že někteří její bývalí členové uspěli ve volbách v roce 1946 na kandidátkách stran Národní fronty. Pět jich bylo zvoleno za národní socialisty, čtyři za sociální demokraty a jeden za lidovce (Čmejrek, 2004: 90).

2.5.2 Nástup Komunistické strany Československa

Dominantní úlohu ve stranickém systému po roce 1945 začínala přebírat Komunistická strana Československa. Ta, jelikož obsazovala funkci ministra zemědělství, měla pod kontrolou i pozemkovou reformu, jejíž provádění jí přinášelo volební hlasy. Základem reformy byla konfiskace půdy Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců vyhlášená Košickým vládním programem. Tuto půdu pak zřizované rolnické komise předávaly národním správcům. Komunistické straně též razantně rostla členská základna. Do roku 1947 měla na 1,5 milionu členů. Nelze se proto ani divit jejímu vítězství v parlamentních volbách v roce 1946 se ziskem 40 % hlasů (Balík aj., 2003: 130).

Iniciativou stran Národní fronty byl koncem května 1945 založen Jednotný svaz českých zemědělců. Svaz přebíral funkce ostatních zemědělských organizací, měl se podílet na vytváření zemědělské politiky a být poradním hlasem vlády. Zemědělci začali

ve svazu vidět svou zájmovou organizaci, jakousi náhradu agrární strany, což odporovalo zájmům politických stran. Svaz se proto brzy plně dostává pod kontrolu stran Národní fronty a všechna jeho usnesení musí být předem těmito stranami schválena (Dostál, 1998: 239 – 240).

Veškeré kroky provedené komunisty v rámci zemědělské politiky směřovaly k podchycení malých a středních zemědělců, jejichž prostřednictvím měl být získán vliv na venkově. Jednalo se zejména o šest zemědělských zákonů vyhlášených v letech 1946 – 1947 týkajících se revize první (prvorepublikové) pozemkové reformy, scelování pozemků, dělení půdy při pozůstalosti, zaknihování přídelů z již proběhlé etapy poválečné pozemkové reformy, zajištění zemědělského plánu a zákonu o honitbě (Čmejrek, 2008: 115).

V roce 1947 byl v Hradci Králové komunistickým ministrem zemědělství Ďurišem vyhlášen lákavý program. Program zahrnoval například pokračování pozemkové reformy, vyrovnání cen zemědělských a průmyslových výrobků, snížení cen zemědělských strojů, pohonných hmot a hnojiv, pojištění a zvýhodnění úvěru pro zemědělce. Bohužel prolomení hranice padesáti hektarů vyvlastňované půdy postihovalo nejen zbytky velkostatků, ale také středně velké zemědělce (Dostál, 1998: 114).

Únor 1948 znamenal skutečný nástup komunistů k moci a s tím spojenou socializaci zemědělství se všemi důsledky. Hlas či zájem obyčejného rolníka ztratil jakoukoliv cenu. Snad nejhůře se na českém venkově podepsala kolektivizace zemědělství. *„Nelidskost likvidace československého rolníka ve jménu marxistické diktatury fyzickým násilím, vysídlením, roztrháním rodin zůstává historickým obrazem brutálnosti režimu“* (Dostál, 1998: 242 – 243).

3 Reprezentace agrárních zájmů relevantními politickými stranami v ČR po roce 1989

3.1 Pokusy o vytvoření agrární strany

Po roce 1989 u nás vzniklo několik politických stran a hnutí snažících se zaujmout v nově vznikajícím stranickém systému místo, které bylo typické pro prvorepublikovou agrární stranu, a to profilovat se jako reprezentanti zájmů zemědělského a venkovského obyvatelstva.

Jelikož významným rozporem prvních let po pádu komunismu byl postoj k transformaci zemědělství, je možné tyto strany a hnutí rozdělit podle reprezentace zájmů určitého okruhu socioprofesionální skupiny, které se nejvíce snažily zastupovat, na dva tábory:

- a) *družstevnický* snažící se zastupovat do té doby tradiční družstevní zemědělce; strany si dávají přívlastek: „zemědělská“;
- b) *republikánsko – agrární* snažící se prosazovat zájem nově vznikajících soukromých zemědělců; pro tento tábor je typické, že strany zde působící si do názvu dávají přívlastky: „agrární“, „republikánská“ a „rolnická“ (Blažek, Kubálek, 2002: 33).

3.1.1 Družstevnický tábor

Družstevní hnutí před listopadem 1989 představovalo jedinou se zemědělstvím a venkovem spjatou a celostátně organizovanou sílu. Je přirozené, že v polistopadovém vývoji našeho stranického systému zaznamenal větší úspěch právě tábor družstevnický. Z tohoto tábora také přišla první výzva k založení zemědělské politické strany. Stalo se tak na jedenáctém sjezdu Jednotných zemědělských družstev (dále jen „JZD“), který se uskutečnil ve dnech 1. – 2. prosince 1989. O týden později tuto myšlenku podpořilo zasedání ústředního výboru Svazu družstevních rolníků (Čmejrek, 2008: 117 – 118).

V prostředí Svazu následně vznikly dvě strany. Byla to Československá zemědělská strana (později přejmenovaná na Zemědělskou stranu), v čele s Františkem Trnkou a Politické hnutí členů JZD (později působící pod názvem Hnutí zemědělců), v čele s Františkem Melichem (Blažek, Kubálek, 2002: 36).

V prvních svobodných volbách do Federálního shromáždění v roce 1990 kandidovali jejich zástupci v rámci volební koalice Společenství zemědělců a venkova (dále jen „SZV“)²⁴. Vysoká účast voličů v těchto volbách kontrastovala s nízkou identifikací voličů se stranou, pro niž hlasovali. Z výzkumu prováděného Institutem pro výzkum veřejného mínění (dále jen „IVVM“) těsně před termínem voleb v červnu 1990 vyplývá, že by volební uskupení SZV „možná volilo“ 33 % respondentů (Krejčí, 1994: 212). Přesnější výzkum volebních preferencí prováděný IVVM přinášel informace o stoupajících preferencích tomuto uskupení – v roce 1990 v březnu 3 %, v květnu a červnu 5 % (Krejčí, 1994: 238). Tato šetření dávala SZV naději na překročení 5% uzavírací klauzule²⁵. Výsledky voleb však znamenaly pro SZV zklamání. Do Federálního shromáždění ani České národní rady se jejich zástupci se ziskem 4 % hlasů nedostali. Výrazný podíl na tomto neúspěchu měl nárůst popularity regionálního Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko. Například jestliže SZV získalo v Západočeském kraji 6,5 % hlasů, pak na severní Moravě to byla jen necelá 2 % (Krejčí, 1994: 240).

Po volebním neúspěchu se Zemědělská strana stává součástí koalice neparlamentních stran nazvané Liberálně sociální unie (dále jen „LSU“). LSU kromě Zemědělské strany tvořila Československá strana socialistická a Strana zelených. Předsedou koalice se stal předseda Zemědělské strany František Trnka. Před volbami v roce 1992 se koalice vzhledem k uzavírací klauzuli²⁶ účelově přeregistrovává na hnutí. Na volební kandidátce LSU se objevují také představitelé Hnutí zemědělců. LSU,

²⁴ Společenství zemědělců a venkova tvořily: Čs. strana zemědělská, Politické hnutí členů JZD, Strana moravského venkova, Čs. strana integrace, Hnutí důchodců za životní jistoty, Celostátní aktiv občanů, Hnutí za rovnoprávné postavení žen v Čechách a na Moravě (Krejčí, 1994: 208).

²⁵ Minimální procento hlasů, aby se volební zisk začal straně přepočítávat na mandáty.

²⁶ Pro tříčlennou koalici byla v roce 1992 pro volby do Federálního shromáždění stanovena na 7 %, pro volby do České národní rady dokonce 9 % (Krejčí, 1994: 190 - 191).

představující ideální politický střed byla zacílena na poměrně rozličný elektorát²⁷. Zemědělská strana byla reprezentantem zemědělců a venkova, programově se stavěla za rovnost všech druhů vlastnictví; Československá strana socialistická se zaměřovala na inteligenci, techniky a kvalifikované dělníky, zdůrazňovala sociální otázku; Strana zelených měla oslovovat příznivce postmateriálních hodnot (Krejčí, 1994: 230).

Volby dopadly pro LSU úspěšně. Ve volbách do České národní rady obdržela 6,52 % hlasů, ve volbách do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 5,84 % hlasů a ve volbách do Sněmovny národů Federálního shromáždění 6,06 % hlasů. Po přepočtení na mandáty to znamenalo zisk 16 mandátů v České národní radě, 7 mandátů ve Sněmovně lidu Federálního shromáždění a 5 mandátů ve Sněmovně národů Federálního shromáždění. Největší voličské oblibě se LSU těšila ve Východočeském, Jihočeském a Severočeském kraji, nejmenší naopak v Praze a Severomoravském kraji. Z výzkumu společností IVVM/INFAS/FACTUM vyplynulo, že největší skupinou, která volila nadprůměrně LSU byli rolníci (+ 28 %). Tento fakt spolu s výsledky preferenčních hlasů pro jednotlivé kandidáty ukázal, že volební úspěch LSU byl především zásluhou Zemědělské strany a jejích voličů (Krejčí, 1994: 231).

Po volbách v roce 1992 došlo na politické scéně k zásadnímu rozhodnutí. Bylo dohodnuto rozdělení československé federace, a tím od 1. ledna 1993 vznik dvou samostatných států. Znamenalo to i ukončení činnosti Federálního shromáždění a přesun legislativních povinností na Českou národní radu, ze které se stala Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. V této sněmovně měl poslanecký klub LSU 16 poslanců. Ještě během první poloviny funkčního období však došlo v LSU k vnitřním rozkolům. Ty měly za následek nejprve individuální odchod několika poslanců z poslaneckého klubu. Následovalo rozhodnutí Československé strany socialistické o přejmenování na Liberální stranu národně sociální a její následné vystoupení z LSU i jejího poslaneckého klubu (Krejčí, 1994: 234). Vedoucí představitelé LSU poté navázali spolupráci s Českou stranou sociálně demokratickou, přičemž v březnu 1993 František Trnka, Miloš Zeman a Jaroslav Vlček vyhlásili ustavení společné stínové vlády v rámci uskupení tzv. Realistického bloku. Koncem roku 1993 se z hnutí LSU stává politická

²⁷ Elektorát = voliči.

strana s individuálním členstvím, Strana zelených z LSU odchází (Blažek, Kubálek, 2002: 38). V Poslanecké sněmovně má poslanecký klub LSU k 1. květnu 1994 z původních 16 jen 8 poslanců (Krejčí, 1994: 235).

LSU ale i ostatní strany politického středu²⁸ se v té době potýkaly se značným poklesem volebních preferencí. Jestliže koncem roku 1992 LSU dosahovala v těchto průzkumech 5 %, v polovině roku 1993 to byly 4 %, ale na konci roku 1993 a začátkem roku 1994 již jen 1 % a méně (Krejčí, 1994: 249). Sloučením LSU, Strany zelených a Českomoravské strany středu (bývalé Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, dále jen „HSD-SMS“) v druhé polovině roku 1994 vznikl nový subjekt – Českomoravská unie středu (dále jen „ČMUS“). Ani spojení sil do ČMUS, která disponovala 16 členným poslaneckým klubem, pád preferencí nezastavilo. Před volbami v roce 1996 se volební preference ČMUS pohybovaly mezi 0,5 – 1 %. Tomuto číslu nakonec odpovídal i volební výsledek, kdy ČMUS získala 0,55 % hlasů, což pro vstup do parlamentu nestačilo (Čmejrek, 2008: 121).

3.1.2 Republikánsko – agrární tábor

Republikánsko – agrární tábor nebyl při svém prosazování ve stranickém spektru tak úspěšný jako tábor družstevnický. Za hlavní příčinu lze jednoznačně považovat nepatrný elektorát, který strany tohoto tábora na počátku devadesátých let dokázaly oslovit (Čmejrek, 2008: 118).

Ke vzniku prvních stran republikánsko – agrárního tábora dochází již v prosinci 1989. Dne 14. prosince 1989 se v Praze schází přípravný výbor Svobodné rolnické stany. Nedlouho poté se ve straně objevují rozpory a skupina kolem Oldřicha Slívy zakládá Republikánskou stranu československého venkova. Svobodná rolnická strana se v čele s Vladislavem Hlávkem před červencovými volbami v roce 1990 podílí na

²⁸ Kromě stran sdružených v rámci LSU se k politickému středu počítaly: Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, Občanské hnutí a Československá sociální demokracie (Čmejrek, 2008: 121).

vytvoření volebního hnutí Křesťansko demokratické unie – Československé strany lidové (dále jen „KDU-ČSL“) (Pospíšil, 1994: 87).

Předsedou vzniklé Republikánské strany československého venkova se stává Radim Donát. Strana navzdory svému vymezení vůči družstevnímu hnutí neúspěšně kandiduje v rámci společné volební koalice Společenství zemědělců a venkova v červnových volbách roku 1990 (Blažek, Kubálek, 2002: 34).

V polovině prosince 1989 vzniká Československá republikánská strana zemědělská měst a venkova, která v červnových volbách roku 1990 kandiduje v rámci Občanského fóra (dále jen „OF“) jako Agrární strana při OF. Strana poté z voleb²⁹ získává finanční prostředky pro svou další, avšak nevýraznou činnost a pod vedením Miloše Vaňury mění svůj název na Agrární stranu České republiky (Pospíšil, 1994: 87).

Do republikánsko – agrárního tábora lze ještě zařadit dvě strany ustavené na počátku roku 1990, a to Stranu českého venkova a Stranu moravského venkova. Strany, jak vyplývá z jejich názvu, regionálně vymezené (Blažek, Kubálek, 2002: 34).

Zřejmě neúspěch v prvních svobodných volbách a jen okrajová podpora voličů dala některým stranám rozdrobeného republikánsko – agrárního tábora impulz ke sjednocení. Tento impulz vzešel z iniciativy Republikánské strany československého venkova, která nejprve neúspěšně jednala se zástupci Svobodné rolnické strany, Československé zemědělské strany a „prvorepublikové“ Republikánské strany v exilu. Poté se nejprve v lednu roku 1992 sloučila se Stranou českého venkova, čímž vznikl nový subjekt – Agrární republikánská strana se staronovým předsedou Radimem Donátem. V červenci 1992 byl proces slučování završen, když se strana spojila se Svobodnou rolnickou stranou a přijala nový název - Česká a moravská agrární strana, jejíž předsedou se stal Jiří Dušek (Blažek, Kubálek, 2002: 35).

Ani částečné sjednocení tohoto tábora v Českou a moravskou agrární stranu³⁰ volební úspěch nepřineslo. Program strany, která vystupovala jako reprezentant zájmů soukromých zemědělců, byl zaměřen na „kritiku vládních stran a nedostatečného

²⁹ Ve volbách do Federálního shromáždění na kandidátce OF strana získala čtyři mandáty (Čmejrek, 2002: 7).

³⁰ Strana na konci devadesátých let přejala prvorepublikový historický název – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (Blažek, Kubálek, 2002: 35).

vyrovnání se s komunistickou minulostí..., revizi převodu družstevního majetku, důraznou ochranu domácího trhu“ (Blažek, Kubálek, 2002: 35).

3.1.3 Příčiny neúspěchu

Neúspěch Českomoravské unie středu, jejíž složkou byla i bývalá Zemědělská strana, ve volbách roku 1996 byl zároveň posledním významnějším pokusem získat přímé a samostatné zastoupení pro reprezentaci agrárních zájmů na celostátní politické úrovni. Příčin, proč se žádná taková straně po roce 1989 nepodařilo dlouhodobě se prosadit v politickém systému na celostátní úrovni a navázat tak na prvorepublikovou tradici Agrární strany, je více. K výčtu těch nejdůležitějších patří:

1. Pokles počtu obyvatel pracujících v agrárním sektoru a tím i pokles počtu potenciaálních voličů. Jestliže v roce 1989 bylo zaměstnáno v zemědělství a souvisejících činnostech 567 tisíc pracovníků, v roce 1992 je to 371 tisíc pracovníků a v roce 1996 jen 247 tisíc pracovníků (Český statistický úřad, 2009), což je oproti roku 1989 více než poloviční pokles.
2. Přílišná roztržitost stran usilujících o reprezentaci agrárních zájmů.
3. Dvouproudnost. Existence dvou táborů agrárního hnutí (družstevní x republikánsko – agrární), které měly neslučitelné zájmy, jež nedovolovaly jejich vzájemnou spolupráci či spojení.
4. Omezená schopnost parlamentní strany účinně hájit agrární zájmy. I když LSU získala prostor působit v Poslanecké sněmovně, neměla dostatečnou sílu na prolomení parlamentní většiny pro důrazné prosazení svých návrhů. Strana tak ztratila většinu svých voličů.
5. Psychologický vliv 5% uzavírací klauzule na voliče. Od voleb roku 1996 začínají voliči reflektovat 5% uzavírací klauzuli (Čmejrek, 2008: 122), značně se snížila jejich ochota dát svůj hlas straně, která se v předvolebních průzkumech pohybuje na této hranici nebo pod ní. Vzhledem k tomu, že strana reprezentující zájem určité skupiny obyvatel má jen limitující počet

voličů, lze předpokládat, že voliči takovéto strany budou v obavě před propadnutím svého hlasu obezřetní. Uzavírací klauzule tak stranu značně poškodí.

6. Přebírání agrárních témat jinými politickými stranami. Jestliže v roce 1992 byla veřejností vnímána reprezentace zájmů zemědělců jako záležitost LSU a Strany podnikatelů, pak v roce 1996 tuto štafetu přebírá KDU-ČSL, za níž následuje s rozdílem 13 % Česká strana sociálně demokratická (dále jen „ČSSD“) (Brokl, 1996: 399 – 400).

3.2 Agrární témata v programech relevantních politických stran

Tato kapitola si klade za cíl provést rozbor volebních programů politických stran pro parlamentní volby³¹ a vybrat z těchto programů nejdůležitější témata zaměřená na získání agrárního voliče. Za relevantní stranu či hnutí jsou pokládány jen ty, které ve volbách získaly nějaký mandát.

3.2.1 Volby 1990

V prvních svobodných volbách po roce 1989 bylo rozhodování voliče o přízni k politické straně či hnutí podle jejího volebního programu značně obtížné. Podle Krejčího bylo možno hledat rozdíly v rozsahu, jazyku a stylu, nikoliv v přítomnosti hlavních programových tezí. Ve všech programech lze najít vyjádření oddanost k novému demokratickému režimu, rozvoj sociálně tržního hospodářství a budování právního státu (Krejčí, 1994: 210). V žádném programu se však neobjevila rozhodující témata povolební politiky, jako úplná privatizace, restituce a lustrace. „*Objevila-li se privatizace, pak jako jeden z nástrojů přechodu k tržnímu hospodářství a při uznání práva na existenci všech forem vlastnictví; je-li v programech zmíněno družstevnictví,*

³¹ Od roku 1996 jen do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

pak ne jako předmět útoku, ale jako vlastnická forma hodna rozvoje“ (Krejčí, 1994: 211).

V agrární oblasti v těchto volbách je jediným důležitějším tématem otázka reflexe vlastnictví. Komunistická strana Československa ve svém volebním programu prohlašuje, že je proti likvidaci zemědělského družstevnictví a hromadnému návratu k zemědělské malovýrobě a drobné i střední zemědělské podnikání bude podporovat tam, kde je to pro společnost výhodné a zemědělci se pro podnikání rozhodnou. Občanské fórum zaujalo neutrální postoj, když deklarovalo, že bude podporovat rozvoj družstevních i soukromých forem zemědělského podnikání. Naproti tomu Československá strana lidová jako jediná z významnějších stran vychází ze zásady, že družstvo je svobodné sdružení vlastníků a jeho základem je soukromé vlastnictví (Čmejrek, 2008: 132-133).

3.2.2 Volby 1992

Volby v roce 1992 probíhaly v odlišné politické situaci. Změnila se nálada veřejnosti, objevili se noví političtí vůdci, politická scéna krystalizovala. Rozpadem „univerzálního“ Občanského fóra vznikly nové subjekty.

Důležitým agrárním tématem volebních programů zejména pravicových stran je otázka rychle a důsledně provedených restitucí a privatizací. V oblasti vlastnictví se pravicové strany, jako Občanská demokratická strana (dále jen „ODS“), Občanská demokratická aliance (dále jen „ODA“) a středo pravicová KDU-ČSL staví za princip, který v předchozích volbách prosazovala Československá strana lidová, tj. zásadu, že družstvo je svobodné sdružení vlastníků a jeho základem je soukromé vlastnictví. Soukromé vlastnictví je tedy podle výše uvedených politických stran jediná forma vlastnictví. V opozici proti tomuto principu a za rovnost forem vlastnictví jak soukromého, tak družstevního byla: ČSSD, v rámci kandidátky Levého bloku Komunistická strana Čech a Moravy (dále jen „KSČM“), HSD-SMS, Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československá (dále jen „SPR-RSČ“) a Zemědělská strana v rámci LSU (Čmejrek, 2008: 133-138).

3.2.3 Volby 1996

Volby v roce 1996 byly výjimečné tím, že konaly v samostatné České republice. Docházelo k přeskupování sil na politické scéně, což se nejvíce projevilo vyprázdněním politického středu. Vlivem nízkých předvolebních preferencí, a tím i oprávněných obav z volebního debaklu, se spojila v minulých volbách úspěšná LSU a HSD-SMS do uskupení ČMUS. Šance na znovuzvolení i poté zůstala nízká (Čmejrek, 2008: 141).

Hlavním agrárním tématem ve volbách byl vztah k tržní ochraně a regulaci nebo naopak k jeho liberalizaci. Pro liberalizaci se jednoznačně vyslovila ODS i ODA. KDU-ČSL byla pro nezbytnou ochranu českého zemědělského trhu a podporu exportu českých agrárních specialit. ČSSD požadovala postupné přizpůsobování standardům Evropské unie, včetně zaručených minimálních výkupních cen a kvót. KSČM slibovala podporu státu pro zemědělskou a potravinářskou výrobu a ochranu domácího trhu. Snad nejvíce ochranný program mělo SPR-RSČ, které chtělo zavést ochranu domácích producentů cly a státem garantované výkupní ceny (Čmejrek, 2008: 148-149).

3.2.4 Volby 1998

Volby v roce 1998 byly mimořádné, protože k nim došlo v polovině funkčního období zvolené Poslanecké sněmovny, po rozpadu vládní koalice a odštěpení jedné frakce z ODS. Kromě toho se očekávala výměna vládních a opozičních rolí mezi ODS a ČSSD.

Agrární témata překvapivě chyběla ve volebních programech ODS a její odštěpené frakce Unie svobody (dále jen „US“). ODS se obecně vyslovila pro volný trh, pokračování privatizací a ukončení restitucí. US byla pro liberálně-tržní prostředí, ale s jasnými a vynutitelnými pravidly. Naopak ČSSD i KSČM požadovaly zavedení tržních regulací a podporu družstevnictví. KDU-ČSL chtěla pomocí zvýhodněných úvěrů a dotací modernizovat zemědělství a stejně jako ČSSD a KSČM požadovala soběstačnost v produkci potravin (Čmejrek, 2008: 150-151).

3.2.5 Volby 2002

Volby v roce 2002 nebyly, na rozdíl od těch předchozích, až tak ničím mimořádné. Strany Koalice tj. KDU-ČSL a Unie svobody – Demokratické unie (dále jen „US-DEU“) je chtěly interpretovat jako referendum o „opoziční smlouvě“ uzavřené mezi ČSSD a ODS po minulých volbách, a tím mobilizovat voliče, což se jim nepodařilo.

Ve volebních programech se více objevují témata k připravovanému vstupu České republiky do Evropské unie. Koalice pro české zemědělece deklaruje získání podpory ze strukturálních fondů Evropské unie a následné zajištění plnohodnotného vstupu českého zemědělství do Evropské unie. ČSSD hodlá při vyjednávání o vstupu do Evropské unie zajistit stávající rozsah výroby a systémem podpor umožnit spravedlivou soutěž s tamními zemědělci. KSČM ve vztahu k Evropské unii požaduje respektování výrobních kvót, jednotných intervenčních cen pro nákup skladovatelných produktů a uplatňování přímých plateb. Agrární témata opět chybí ve volebním programu ODS, který se omezil na kritiku tehdejší vlády ČSSD. Na její adresu v něm bylo konstatováno, že ničí tržní prostředí zaváděním regulačních opatření (Mareš, 2003: 80).

Druhým velkým tématem v programech politických stran je rozvoj venkova. Pro ČSSD i KSČM je rozvoj zemědělství základem prosperity venkova. Koalice považuje za důležitý komplexní rozvoj venkovských oblastí, včetně podpory malého a středního podnikání. Podporuje rozvoj infrastruktury a strukturálními změnami venkovských oblastí chce zabránit negativním vlivům útlumu zemědělské výroby na zaměstnanost a osídlení venkova (Mareš, 2003: 80).

3.2.6 Volby 2006

Volby v roce 2006 již probíhaly za členství České republiky v Evropské unii, což se odráželo i ve volebních programech politických stran. Části volebních programů obsahující agrární témata se objevují u všech relevantních politických stran. Zajímavé je, že se volební programy protilehlých stran politického spektra, jako například ODS a KSČM, v některých bodech shodují.

Program ODS slibuje jednodušší pravidla pro čerpání prostředků z evropských fondů, úsilí o přímé platby pro zemědělce v plné výši a přehodnocení společné zemědělské politiky Evropské unie tak, aby byly odstraněny nerovné podmínky pro jednotlivé státy (ODS, 2006). KSČM prosazuje vyrovnání dotační politiky v rámci Evropské unie a zabezpečení lepšího využití jejích prostředků (KSČM, 2006). ČSSD se zasazuje o zrovnoprávnění českých zemědělců s jejich evropskými kolegy a rovná pravidla evropské hospodářské soutěže.

V domácí politice chce ČSSD a KDU-ČSL bojovat proti obchodním řetězcům a navrhuje zrušení daně z půdy (ČSSD, 2006; KDU-ČSL, 2006), ODS a KSČM je pro podporu začínajícím zemědělcům (ODS, 2006; KSČM, 2006). ODS požaduje zeštíhlení přebujelé státní správy a redukci institucí v sektoru zemědělství ze dvaceti na tři (ODS, 2006). Strana zelených (dále jen „SZ“), ČSSD a KDU-ČSL podporují rozvoj ekologického zemědělství (SZ, 2006; ČSSD, 2006; KDU-ČSL, 2006). SZ má zájem o udělování dotací na péči o kulturní krajinu, nikoliv o dotace na produkci plodin (SZ, 2006). KSČM a ČSSD podporují družstevní formu vlastnictví (ČSSD, 2006; KSČM, 2006).

3.2.7 Hodnocení agrárních témat

Agrární témata se ve volebních programech politických stran objevují s různou intenzitou a důrazem již od prvních svobodných voleb v roce 1990. Prvním velkým tématem, které se reziduálně objevuje ve volebních programech i v současnosti, byla reflexe vlastnictví. Jako obhájci družstevní formy vlastnictví a podnikání nejvíce vystupují ČSSD a KSČM. Z tohoto lze odvodit, že strany nacházejí nejvíce voličů mezi družstevními zemědělci. Naopak pravicové strany jsou pro soukromou formu vlastnictví. Je pravděpodobné, že jejich elektorát se bude více nacházet mezi soukromě hospodařícími zemědělci. Druhým tématem byl spor o rozsah tržní regulace, kdy byly pravicové strany proti jakékoliv regulaci a levicové pro regulaci co největší. Následovalo téma připravovaného vstupu České republiky do Evropské unie, o kterém nebylo sporu. Politické strany nabízely cestu, jak podle nich na vstupu co nejvíce získat.

V té době některé strany agrární témata z volebních programů vypouštěly. Toto se změnilo po vstupu naší země do Evropské unie, kdy volební programy všech relevantních politických stran pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 obsahují části týkající se problematiky zemědělství a venkova. V České republice však agrární témata ve volebních programech relevantních politických stran nehrají ústřední úlohu.

4 Reprezentace agrárních zájmů dalšími aktéry

4.1 Státní aktéři

4.1.1 Poslanecká sněmovna

Poslanecká sněmovna poskytuje prostor pro reprezentaci agrárních zájmů zejména prostřednictvím volených poslanců. Poslanecká sněmovna zřizuje výbory a komise. Klíčovým výborem pro agrární sektor je z tohoto pohledu Zemědělský výbor (dále jen „ZV“).

V historii parlamentů Československé a České republiky byl ZV zřízen už v roce 1918. Jeho hlavní agendou bylo projednávání agrárních záležitostí. ZV fungoval v Poslanecké sněmovně až do roku 1938. Po válce byl znovu zřízen v Prozatímním Národním shromáždění v roce 1945 a poté v Národním shromáždění i v České národní radě (dále jen „ČNR“) pod jménem Výbor pro zemědělství a výživu (v letech 1968 - 1990). Poté byla zemědělská problematika projednávána v ČNR v Národohospodářském výboru, od roku 1992 opět existuje jako Zemědělský výbor. Po rozpadu československé federace se stal ZV ČNR orgánem Poslanecké sněmovny. V devadesátých letech ZV projednal nezbytné reformní zákony pro fungování agrokomplexu a od roku 1998 se zabýval řadou zákonů nezbytných pro přistoupení České republiky k Evropské unii (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2009).

Mezi hlavní činnosti a úkoly ZV patří:

- *Projednávání zákonů.* Návrhy zákonů projednává ZV mezi prvním a druhým čtením. Projednává zejména návrhy zákonů týkajících se zemědělství, potravinářství, lesního a vodního hospodářství, rybářství, zeměměřictví a rozvoje venkova, které mu postoupí Poslanecká sněmovna. K projednání návrhu zákona v ZV určí jeho předseda z členů zpravodaje, který podá zprávu. Výsledkem projednání návrhu zákona je usnesení ZV, které se předkládá Poslanecké sněmovně. Usnesení obsahuje pozměňovací návrhy, které navrhli jeho členové, a o nichž se ZV usnesl.

- *Kontrola vlády.* Do kompetence ZV náleží projednávání rozpočtové kapitoly Ministerstva zemědělství ČR a rozpočtové kapitoly Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Dále projednává návrhy rozpočtů Pozemkového fondu, Státního zemědělského intervenčního fondu a dotační programy zemědělství pro příslušný kalendářní rok. ZV každoročně projednává zprávu o stavu zemědělství České republiky, kandidatury osob na členy Dozorčí rady Pozemkového fondu, Dozorčí rady Státního zemědělského intervenčního fondu a Dozorčí rady Vinařského fondu. Členy poté volí Poslanecká sněmovna podle zvláštních zákonů.
- *Zahraniční styky a další aktivity.* ZV udržuje zahraniční styky s partnerskými výbory v členských státech Evropské unie i v dalších zemích, pořádá semináře a konference k aktuálním zemědělským a lesnickým tématům a tématům rozvoje venkova včetně příslušné legislativy. Významnou aktivitou je i spolupráce s nevládními a profesními organizacemi. ZV se zabývá návrhy transponujícími sekundární právo Evropské unie v oblasti zemědělství; například v 5. volebním období přijal novelu zákona o krmivech, o rostlinolékařské péči, na ochranu zvířat proti týrání a další. Dále projednává vybrané návrhy předpisů Evropské unie týkající se unijního zemědělství a rybolovu (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2009).

4.1.2 Senát

Pro reprezentaci agrárních zájmů poskytuje Senát politický prostor několika způsoby. Zájem může být prosazován jednak prostřednictvím senátorů, nejlépe členů Výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu (dále jen „VHZD“) či členů Stálé komise Senátu pro rozvoj venkova. Senát za určitých podmínek také umožňuje konání veřejných slyšení, je pořadatelem různých konferencí i seminářů a v neposlední řadě projednává jemu určené petice.

VHZD byl zřízen ihned v 1. funkčním období Senátu³² a zabývá se zejména ekonomickými a rozpočtovými dopady návrhů zákonů a mezinárodních smluv. Z povahy svého zaměření je partnerem ministerstev zemědělství, průmyslu a obchodu, financí a dopravy (Kyselová aj., 2006: 216).

Ve 4. funkčním období Senátu³³ byla zřízena Stálá komise Senátu pro rozvoj venkova. Ta má za úkol sledovat problematiku týkající se zemědělství a rozvoje venkova, podílet se na přípravě programů pro obnovu a rozvoj venkova, spolupracovat se Svazem měst a obcí, iniciovat a připomínkovat legislativní i nelegislativní iniciativy směřující k rozvoji venkova a podporovat iniciativu směřující k podnikání ve venkovském prostoru (Kyselová aj., 2006: 220).

Na základě návrhu nejméně pěti senátorů nebo výboru Senátu se Senát může usnést na konání veřejného slyšení. Veřejné slyšení je určeno k projednání určité otázky v působnosti Senátu se znalci a jinými osobami, které mohou podat informace o projednávané otázce. Veřejné slyšení může uspořádat i každý výbor Senátu k problematice spadající do jeho působnosti (Kyselová aj., 2006: 215). Dne 28. listopadu 2006 se uskutečnilo 9. veřejné slyšení Senátu, které mělo téma „Právní posouzení vyhánění zemědělských rodin z půdy v 50. letech minulého století“. Mimo veřejných slyšení je na půdě Senátu pořádána řada seminářů a konferencí, kde senátoři dávají prostor k vyjádření zástupcům odborné i laické veřejnosti. Příkladem může být seminář „České a moravské vinařství, jeho současnost a budoucnost“, pořádaný VHZD 12. listopadu 2008 (Senát Parlamentu ČR, 2009).

Jako komora parlamentu je Senát adresátem řady petic, které projednává pověřený výbor a pravidelně o tom informuje plénum. Petice podepsané nejméně 10 tisíci podpisy projednává Senát jako celek (Kyselová aj., 2006: 214).

³² V roce 1996 – 1998.

³³ V roce 2002 – 2004.

4.1.3 Vláda

Vláda je nejvyšším orgánem moci výkonné. Skládá se z předsedy vlády, místopředsedy vlády a ministrů. Rozhodnutí vláda přijímá ve sboru a k jeho přijetí je potřeba souhlas nadpoloviční většiny členů. Směřování vlády určuje její předseda, který musí zachovávat resortní princip tj. přímo nezasahovat do činnosti ministerstev. Vláda činnost ministerstev a dalších ústředních orgánů koordinuje (Cabada, Vodička, 2003: 260). V čele ministerstev stojí příslušně odpovědní ministři. Z hlediska reprezentace agrárních zájmů je důležitá osoba ministra zemědělství. Jeho činnost je zemědělci a jejich profesními organizacemi bedlivě sledována a případně kritizována. Stejně tak i osoba předsedy vlády.

Vláda je nejčastějším navrhovatelem zákonů a zároveň má právo zaujímat stanovisko ke všem ostatním návrhům zákonů. K provedení již vydaného zákona je vláda oprávněna vydávat vládní nařízení (Cabada, Vodička, 2003: 262).

4.1.4 Ministerstvo zemědělství

Ministerstvo zemědělství (dále jen „MZ“) úzce spolupracuje s nevládními agrárními organizacemi, jednotlivými profesními i zájmovými svazy, spolky a společnostmi.

MZ je ústředním orgánem státní správy pro zemědělství, s výjimkou ochrany zemědělského půdního fondu, pro vodní hospodářství, s výjimkou ochrany přirozené akumulace vod, ochrany vodních zdrojů a ochrany jakosti vod, a pro potravinářský průmysl. Je rovněž ústředním orgánem státní správy lesů, myslivosti a rybářství, s výjimkou území národních parků a také ústředním orgánem státní správy ve věcech komoditních burz, které organizují obchody se zbožím pocházejícím ze zemědělské a lesnické výroby, včetně výrobků vzniklých jeho zpracováním. Dále je ústředním orgánem státní správy ve věcech veterinární péče, rostlinolékařské péče, péče o potraviny, péče o ochranu zvířat proti týrání a pro ochranu práv k novým odrudám rostlin a plemenům zvířat (Ministerstvo zemědělství ČR, 2009).

MZ řídí Státní zemědělskou a potravinářskou inspekci, Státní veterinární správu České republiky, Státní rostlinolékařskou správu, Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský a Českou plemenářskou inspekci. Za účelem komunikace se širokou zemědělskou veřejností a poskytování služeb zemědělcům MZ disponuje třinácti odbory krajských agentur pro zemědělství a venkov, jimž je podřízeno 63 oddělení agentur pro zemědělství a venkov. MZ ve spolupráci se Státním zemědělským intervenčním fondem provádí opatření společných organizací trhů Evropské unie, přímé platby, národní doplňkové platby k přímým podporám, programy strukturální podpory a programy rozvoje venkova (Ministerstvo zemědělství ČR, 2009).

Úkolem MZ není řídit či plánovat zemědělskou, lesnickou nebo potravinářskou výrobu, ale vymezit příslušnými právními předpisy mantinely, v nichž se mohou podnikatelé pohybovat. MZ přitom vychází z vládní zemědělské politiky, z programového prohlášení vlády a ze Společné zemědělské politiky Evropské unie. Jeho cílem je podpora „Evropského modelu zemědělství“ s důrazem na rozvoj multifunkčního zemědělství zaměřeného jednak na zemědělskou produkci, ale i na zajišťování služeb údržby a tvorby krajiny, na další environmentální služby a na nezemědělské činnosti (Ministerstvo zemědělství ČR, 2009).

4.2 Nestátní aktéři

Po roce 1989 se v České republice vytvářela síť profesních zájmových skupin, s dobrovolným i povinným členstvím, které se snažily sdružovat a hájit zájem svých členů. Některé navázaly na organizace, jež ukončily svou činnost nástupem komunistického režimu po roce 1948, jiné kontinuálně pokračovaly s pozměněnými stanovami a mimo ně vznikla celá řada nových subjektů (Blažek, 2002: 29). Postupem let se v oblasti reprezentace agrárních zájmů vytvořily čtyři silné subjekty. Jedná se o jednu veřejnoprávní korporaci – Agrární komoru České republiky (dále jen „AK ČR“), dva profesní svazy reprezentující zájmy svých členů podle charakteru podnikatelské formy – Zemědělský svaz České republiky (dříve Svaz zemědělských družstev a společností) a Asociace soukromého zemědělství České republiky (dále jen „ASZ ČR“)

a jednu zaměstnaneckou organizaci – Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy (dále jen „OSPZV“).

4.2.1 Agrární komora České republiky

AK ČR byla zřízena zákonem č. 301/1992 Sb., ve znění zákona č. 121/1993 Sb. a ve znění zákona č. 223/1994 Sb., sdružuje většinu podnikatelů v zemědělství, lesnictví a potravinářství, prosazuje a obhajuje zájmy svých členů, poskytuje poradenství a informační služby na celém území České republiky v následujících oblastech: právní a legislativní, konzultační, poradenské a praktické přípravy na povolání, zahraničních vztahů, celní a certifikační, informatiky (Agrární komora, 2009).

AK ČR je rozhodující nevládní agrární organizací, která zastupuje zájmy 103 tisíc svých členů, jimiž jsou zemědělci, lesníci, potravináři, ale také včelaři a další. Je organizací, která má ambice sehrát roli nejenom ve svém tradičním zaměření na produkci surovin pro výrobu potravin a údržbu krajiny. Nezastupitelný úkol je v novém moderním pojetí rozvoje venkova, kde má zájem být partnerem obcí a všech ostatních subjektů venkovského prostoru. Zemědělství, cultura agri, k venkovu vždy patřilo a nebude tomu jinak ani v budoucnosti (Agrární komora, 2009).

Společenstva začleněná do AK ČR dle § 3, odst. 5 zákona 301/1992 Sb. (zájmová sdružení, svazy a obdobné organizace) plní úkoly AK ČR ve své zájmové oblasti v souladu s její působností a hlavními úkoly. Jsou to:

- a) Zemědělská společenstva (Českomoravský svaz zemědělských podnikatelů; Zemědělský svaz ČR; Agrární unie ČR),
- b) Lesnická společenstva (Spol. s. p. spravujících lesy ve vlastnictví státu; Sdružení podnikatelů v lesním hospodářství při AK ČR),
- c) Českomoravské sdružení organizací zemědělského zásobování a nákupu,
- d) Společenstva živočišná výroba (Asociace svazů chovatelů koní České republiky, o.s.; Český svaz chovatelů masného skotu; Český svaz včelařů; Českomoravská drůbežářská unie, o.s.; FARMTEC a.s.; Mlécoop, odbytové družstvo; Rybářské sdružení; Svaz chovatelů českého strakatého skotu; Svaz chovatelů holštýnského

- skotu ČR, o.s.; Svaz chovatelů prasat v Čechách a na Moravě; Unie chovatelů hospodářských zvířat),
- e) Společenstva rostlinná výroba (Asociace zahradnických spol.; Českomoravská šlechtitelská a semenářská asociace; Svaz vinařů ČR; Lnářský svaz; Ovocnářská unie ČR; Svaz pěstitelů cukrovky ČR ; Svaz pěstitelů chmele ČR; Svaz pěstitelů a zpracovatelů olejnin; Zelinářská unie Čech a Moravy),
 - f) Potravinářská společenstva (AGROFERT HOLDING, a.s.; AGROTRADE, a.s.; Českomoravský cukrovarnický spolek; Potravinářská komora ČR),
 - g) Ostatní společenstva (Sdružení Biotech Morava; Sdružení kafilérií) (Agrární komora, 2009).

4.2.2 Zemědělský svaz České republiky

Zemědělský svaz České republiky (dále jen „ZS ČR“) byl ustaven 6. prosince 2001 a navazuje na historii Svazu zemědělských družstev a společností, jenž se transformoval ze Svazu družstevních rolníků. V roce 1997 došlo jeho propojení s AK ČR, když se jejím prezidentem stal ředitel agrokombinátu ZVOS Hustopeče Václav Hlaváček, který na tomto postě vystřídal zástupce soukromých zemědělců Jiřího Netíka. Již v roce 1996 začal příklon představitelů svazu k ČSSD, když se jeho předseda Jan Fencel stal jejím členem a po parlamentních volbách v roce 1998 dokonce ministrem zemědělství (Blažek, 2002: 30). Proto je trochu paradoxní prohlášení na internetových stránkách svazu, že ZS ČR je dobrovolným, nezávislým, neziskovým, nevládním a nepolitickým sdružením právnických a fyzických osob – zemědělských obchodních společností, zemědělských družstev, odbytových družstev a společností, zemědělců a dalších podnikatelů, jejichž podnikání je především zaměřeno na zemědělství, pěstitelství, chovatelství a služby - které se sdružili na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů v souladu s právními předpisy České republiky (Zemědělský svaz ČR, 2009).

Cílem ZS ČR je obhajovat oprávněné zájmy členů, zmírnit obtížnou situaci zemědělců, a tím zároveň přispívat ke zlepšení ekonomických a sociálních podmínek života na venkově. Nejen dosažení stabilního a všestranného rozvoje zemědělské

výroby v České republice, ale také dosažení plnoprávného a respektovaného postavení zemědělců ve společnosti (Zemědělský svaz ČR, 2009).

Organizační struktura ZS ČR je vytvářena zezdola, s rozhodujícím postavením územních organizací jak vůči svým členům, tak i při tvorbě jeho vyšších orgánů. Všechny orgány ZS ČR jsou budovány na principu přímého či postupného delegování zástupců jednotlivých územních organizací a voleb předsedy a místopředsedů na celostátní konferenci 1 x za 3 roky. Vedle tohoto základního principu výstavby organizační struktury je současně vytvářeno silné ústředí, které musí být odborně a kapacitně schopno zabezpečit všechny jeho funkce. ZS ČR má 49 územních organizací, 11 krajských rad a své zastoupení také v Bruselu. V současnosti má ZS ČR 1 028 členů, z toho: 505 zemědělských družstev, 331 akciových společností, 140 spol. s ručením omezeným a 55 ostatních členů. Tito členové celkem obhospodařují 1 349 tisíc hektarů zemědělské půdy tj. 37 % z výměry zemědělské půdy v České republice (Zemědělský svaz ČR, 2009).

ZS ČR je organizací zaměstnavatelů (podnikatelů v zemědělství) a vykonává všechny funkce s tím spojené, včetně práva účastnit se kolektivního vyjednávání a uzavírat kolektivní smlouvy vyššího stupně. Předmětem jeho činnosti je obhajovat a prosazovat zájmy svých členů v oblasti produkce, odbytu a zhodnocování zemědělské produkce, usilovat o rozvoj zemědělství a venkova, pomáhat svým členům v rozvoji jejich podnikatelských aktivit a za tím účelem jim poskytovat služby, poradenský servis a vzdělávání v oblasti hospodářské, ekonomické, podnikatelské, obchodní, právní a sociální (Zemědělský svaz ČR, 2009).

4.2.3 Asociace soukromého zemědělství České republiky

ASZ ČR je dobrovolnou stavovskou a profesní organizací soukromých zemědělců v České republice. Činnost ASZ ČR vychází z respektování starých selských tradic a přesvědčení o perspektivě rodinných farem jako základu moderního evropského zemědělství a živého venkova. Základním předmětem činnosti je obhajoba

ekonomických, sociálních a odborných zájmů českých soukromých zemědělců v České republice a v zahraničí (Asociace soukromého zemědělství ČR, 2009).

ASZ ČR je sdružením právnických osob, tj. jednotlivých regionálních asociací soukromých zemědělců, které jsou sdružením fyzických osob - jednotlivých konkrétních sedláků. Každá regionální asociace soukromých zemědělců má svou právní subjektivitu. V současné době je v ASZ ČR sdruženo 36 regionálních asociací, které pokrývají v podstatě celou Českou republiku. Veškeré náklady spojené s činností ASZ ČR jsou hrazeny zejména z členských příspěvků a doplňkově i z vlastní odborné činnosti. Činnost ASZ ČR probíhá na třech úrovních, a to na úrovni regionální, celostátní a mezinárodní (Asociace soukromého zemědělství ČR, 2009).

Dlouhodobé cíle ASZ ČR sledují ekonomickou nezávislost venkova a jeho rozvoj na základě rozvoje multifunkčního zemědělství. ASZ ČR podporuje rozvoj rodinného farmářství v České republice a produkci kvalitních a ekologicky šetrně vyrobených potravin. Základní cíle ASZ ČR jsou:

- Trvale udržitelné multifunkční zemědělství šetrné k životnímu prostředí s celoplošnou produkcí soukromého i veřejného zboží. Vyvážený ekonomický a ekologický aspekt zemědělské produkce. Struktura a rozměr zemědělství reálně odpovídající vztahu mezi poptávkou a nabídkou soukromého i veřejného zboží. Trh soukromého zboží s minimalizací zásahů státu.
- Individuální vlastnictví a řízení zemědělských podniků rodinného typu, silná a stabilní pozice těchto podniků na trhu. Důstojné společenské a ekonomické postavení rodinných farem. Podnikatelské prostředí umožňující rozvoj schopných podnikatelů na venkově. Efektivní a početná stavovská organizace soukromých zemědělců v České republice (Asociace soukromého zemědělství ČR, 2009).

Informační a organizační servis ASZ ČR zajišťuje hlavní kancelář v Praze. Obdobné kanceláře postupně vznikají také v jednotlivých regionech. Hlavní kancelář zajišťuje běžný kontakt s členskou základnou, připravuje setkání komoditních rad a orgánů ASZ ČR a sdružuje informace potřebné pro rozhodování orgánů ASZ ČR.

Připravuje podklady pro připomínkování novel a zákonů, uzavírá dohody v rámci programu Česká farma, vytváří a distribuuje propagační materiály ASZ ČR. Připravuje Zpravodaj ASZ ČR, ve kterém informuje o aktuálních akcích ASZ ČR v daném období, o legislativních, ekonomických či komoditních záležitostech, a který je ve zhruba dvouměsíčním intervalu rozeslán všem členům. Kancelář také spravuje inovované webové stránky ASZ ČR (www.asz.cz), které mimo interaktivní komunikace mezi současnými strukturami ASZ ČR umožňují aktivní obchod a realizaci informačních a ekonomických programů ASZ ČR (Česká Farma, Aktuality, Zprávy z tisku, Fotoinzerce, Počasí, Regiony, Fotogalerie farem a akcí atd.) (Asociace soukromého zemědělství ČR, 2009).

4.2.4 Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy

OSPZV je nezávislou, samostatnou, dobrovolnou organizací zaměstnanců, občanů připravujících se na práci, případně ostatních občanů, kteří projeví zájem podílet se na jeho činnosti. Sdružuje téměř 100 tisíc členů, přičemž členství v OSPZV není podmíněno prací v zemědělství či zpracovatelském průmyslu. Cílem OSPZV je obhajoba lidí, pro které je práce hlavním zdrojem obživy. Usiluje o důstojné pracovní podmínky, humanizaci práce a odpovídající odměnu za vykonanou práci. Je zakládajícím členem Asociace samostatných odborů, druhé největší odborové centrály v České republice (Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy, 2009).

OSPZV nabízí svým členům služby v oblastech jako je: sociální problematika, právní poradenství v zaměstnaneckých vztazích, bezplatné zastoupení před soudem v pracovněprávních sporech, mzdové poradenství, konzultace a poradenství v oblastech sociálního, zdravotního, nemocenského, důchodového pojištění a penzijního připojištění, konzultace v oblasti daní, poradenská služba k BOZP, vymáhání oprávněných nároků za poškození zdraví pracovním úrazem a nemocí z povolání, vyřizování dotazů, stížností, oznámení a podnětů (Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy, 2009).

Mimo to nabízí OSPVZ své služby i organizacím, jako je: uzavírání odvětvových kolektivních smluv, pomoc při kolektivním vyjednávání ve firmách, zprostředkovatelská činnost při uzavírání kolektivních smluv, poradenství při tvorbě a užití sociálního fondu a fondu kulturních a sociálních potřeb, poradenství v otázkách hospodaření, smírná jednání se zaměstnavateli, bezplatné prohlídky pracovišť z hlediska bezpečnosti a hygieny práce, vymáhání odstranění zjištěných závad, školení aktuálních odborných témat, školení předpisů BOZP včetně školení přímo ve firmách, vydávání informačního měsíčního zpravodaje Agros-bulletin, rekreaci v odborových rekreačních zařízeních, výhodné úrazové pojištění a pojištění odpovědnosti (Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy, 2009).

5 Nekonvenční formy reprezentace agrárních zájmů

Pro účely této kapitoly jsou nekonvenčními formami reprezentace agrárních zájmů označována jednání, která se dějí mimo „politickou arénu“ a jsou deklarována jako specifické formy protestů organizovaných politickými nebo zájmovými organizacemi zemědělců (Blažek, Kubálek, 2003: 250). Kapitola zkoumá nekonvenční formy reprezentace agrárních zájmů v období od roku 1993 do první poloviny roku 2009 a soustředí se organizátory akcí, načasování, závažnost, formu a jejich radikalitu, politické souvislosti a ohlas v médiích.

5.1 Chronologie zemědělských protestních akcí v ČR

Prvním významným protestem zemědělců v samostatné České republice byla tzv. lanžhotská blokáda, při níž 23. března 1993 zhruba 300 účastníků s pomocí asi padesáti traktorů přehradilo dopravu na 45 km dálnice Brno – Bratislava a odklonilo na ní tak průjezd přes parkovací plochy. Zástupci zemědělců na akci přednesli několik ostrých projevů a prohlášení. Blokádu, která následovala den po neúspěšném jednání představitelů zemědělských svazů s tehdejším náměstkem ministra zemědělství Slavíčkem, organizovali jihomoravští představitelé Českomoravského svazu zemědělských družstev za podpory Zemědělské strany. K hlavním požadavkům zemědělců na vládu patřilo zavedení ochranných opatření proti levným dovozům zemědělských produktů ze zahraničí, změna dotační politiky či řešení otázek vyplývajících z restitucí a transformace družstev. Výsledkem blokády bylo další jednání s představiteli MZ, které však skončilo bez konkrétních závěrů. Lanžhotská blokáda se přesto stala jakýmsi vzorem až mýtem pro organizaci budoucích protestů (Blažek, Kubálek, 2003: 252).

V roce 1996 netradiční formu protestu patřovala Českomoravská unie středu, když 25. dubna vysypali zemědělci před MZ tuny cibule. Zemědělci tak protestovali proti stále větším dovozům subvencované zeleniny. Tehdejší ministr zemědělství Lux informace o rostoucích dovozech zemědělských komodit označil za nepravdivé a akci označil za předvolební politickou agitaci Českomoravské unie středu (ČTK, 1996).

V únoru a březnu roku 1997 se ve zpravodajství a denním tisku začaly objevovat informace o rostoucí nespokojenosti zemědělců a možných akcí občanské neposlušnosti z jejich strany³⁴. Na rozdíl od předchozích protestů byl tentokrát radikální postoj části zemědělců podporovaných vedením některých okresních agrárních komor způsoben jejich nesouhlasem s údajně nedůrazným přístupem tehdejšího vedení AK ČR ve věci vyjednávání zemědělských požadavků s vládou. Požadovali, aby vedení AK ČR vypracovalo novou a radikální strategii ochrany domácího zemědělského trhu. Kritizovali, že jedinou věcí, na kterou se tehdejší prezident AK ČR Jiří Netík zmohl, byl jen dopis premiéru Klausovi. Podle předsedy dozorčí rady Okresní agrární komory v Břeclavi Oldřicha Fialy je občanská neposlušnost jedinou šancí, jak proniknout do povědomí veřejnosti. „*Musíme na sebe výrazně upozornit. Zemědělec nemůže stávkovat jako třeba nádražák tím, že nepůjde do práce. To bychom mohli stávkovat, a ještě by z nás měli srandu*“ (Kuchař, 1997: 15). O několik měsíců později 24. června 1997 již radikální zemědělské křídlo ovládlo vedení AK ČR. Jiřího Netíka vystřídal v prezidentském křesle Václav Hlaváček, který proslul organizací lanžhotské blokády a netajil se svým radikálním postojem k vyjednávání zemědělských požadavků s vládou (Kontra, 1997: 4). Jediný protest v tomto roce nakonec zorganizovala Strana venkova společně s bývalým disidentem a toho času chovatelem koz Ladislavem Lisem. Na Staroměstském náměstí v Praze se 21. října 1997 sešlo asi 1000 zemědělců nespokojených s vládní agrární politikou. Zemědělci požadovali kvalitní zemědělský zákon a ochranu českých produktů před dumpingovými cenami zahraničních producentů. Předseda Strany venkova Jan Veleba upozorňoval na velký rozdíl mezi spotřebitelskými a farmářskými cenami, jenž dosahoval až 80 % (ČTK, 1997).

Rok 1998 přinesl celou vlnu protestů. První protest proběhl v březnu na staronovém místě tj. 45 km dálnice Brno – Bratislava na odpočívadle Ladná u motorestu Katran. Akci organizovala břeclavská pobočka AK ČR v rámci pátého výročí „lanžhotské blokády“. Podle prezidenta AK ČR Václava Hlaváčka bylo cílem protestní akce upozornit vládu, že zemědělství je v totální krizi. Chybí především finanční

³⁴ Viz například: *Břeclavští zemědělci vyhrožují radikálními protesty na hranicích* (Slovo, 27. února 1997), *S protesty máme zkušenosti a víme, co si můžeme dovolit, tvrdí statkáři na Moravě* (MF DNES, 4. března 1997), *Protesty zemědělců nepřekročí hranici zákona* (Denní Telegraf, 7. března 1997).

prostředky na rozjezd výroby a není dostatečná ochrana trhu před dovozem levných subvencovaných potravin z Evropské unie (Fojtík, 1998: 6). Proti špatnému stavu zemědělství a nízké životní úrovni obyvatel venkova protestovalo 20. května 1998 v Praze na Staroměstském náměstí asi 5 tisíc lidí. Akci svolal OSPZV. Kromě odborářů na akci vystoupili i starostové venkovských obcí a zemědělci. Ministr zemědělství Lux akci označil, vzhledem k blížícímu se termínu voleb, za politickou, což ostatně potvrdil i předseda odborového svazu Dufek, který řekl: „*My jsme přišli záměrně v předvolebním období. Je potřeba oslovit politické strany před volbami, aby si byly vědomy toho, že každý hlas musí draze zaplatit.*“ Nicméně dodal, že odboráři v žádném případě nebudou říkat, koho volit (Kadečková, 1998: 1). Rok 1998 byl svým způsobem přelomovým, neboť ve volbách zvítězila poprvé po roce 1989 levice – ČSSD, a ta na post ministra zemědělství dosadila předsedu Svazu zemědělských družstev a společností Jana Fencle. Začátkem října vyhlásila AK ČR požadavek, aby vláda zastavila silně dotované dovozy zemědělských komodit, jako je cukr, maso, obiloviny, mouka či víno. Pokud by vláda do poloviny října nepřijala jejich požadavky, byli připraveni blokovat silniční i železniční hraniční přechody (Zavadilová, Zelenka, 1998: 17). Ultimátum bylo ještě prodlouženo a po jednání představitelů AK ČR s ministrem zemědělství Fenclem a premiérem Zemanem byl koncem října 1998 záměr blokad pozastaven. Dle vyjádření prezidenta AK ČR Hlaváčka je nyní, co vláda přijala konkrétní opatření s cílem omezit dovozy subvencované pšenice a cukru, těžiště problémů v živočišných produktech, zejména v pokračujících dovozech vepřového masa (sp, 1998: 3). Právě dovoz vepřového byl hlavním motivem netradičního protestu, který 13. listopadu 1998 někteří chovatelé prasat organizačně sdružení do „Svazu pro ekonomickou ochranu zemědělců“ uspořádali na dvou místech republiky. Pouze symbolickým protestem - vyhnáním několika vepřů do ohrady skončila akce v Brně, přičemž zemědělci původně avizovali úmysl hnát vepře po dálnici do Prahy. Od toho je zřejmě odradili shromáždění policisté vybavení psy i vodním dělem. Druhý protest proběhl v Praze, kde zemědělci před Úřadem vlády nahnali deset vepřů do ohrady se senem a poté je darovali premiéru Zemanovi. Obě tyto akce se těšily mediálnímu zájmu sdělovacích prostředků (ČTK, 1998: 8). Poslední akci roku 1998 zorganizovala dne 27. listopadu AK ČR a měla stejné téma – protest proti dovozům vepřového masa. Forma byla ale jiná, jednalo se o

blokování dopravy pomalou jízdou traktorů a zemědělských strojů (dom, 1998: 1). Od protestů se překvapivě distancoval kromě ASZ ČR i OSPZV. Nicméně již před akcí vláda rozhodla o zrušení 15% preferenčního cla na dovoz vepřového masa z Evropské unie a uvalení cla ve výši 40,9 % (Baďurová, 1998: 7).

Závěrečnou tečkou za vlnou protestů z roku 1998 byla velká demonstrace organizovaná AK ČR, členy odbytových družstev a odbory, jež se konala 1. června 1999 na Staroměstském náměstí v Praze. Zhruba 10 tisíc protestujících požadovalo zavedení garantovaných minimálních výkupních cen pšenice, vepřového masa, ochranu domácího trhu pomocí dovozních cel, zelenou naftu pro zemědělce atd. Při této příležitosti zde bylo v rakvi symbolicky pohřbeno české zemědělství (Blažek, Kubálek, 2003: 253).

V roce 2000 proběhl společný protest Asociace samostatných odborů a v ní sdružených OSPZV a Odborového sdružení železničářů, k nimž se přidali letečtí dispečeri. Přibližně dvěma stovkám zemědělců se podařilo 8. března 2000 na půl hodiny zablokovat ranní dopravu v Praze, když na vozovku u Národního muzea vysypali balíky slámy, pytle brambor, obilí a jablek. Asociace chtěla touto akcí vyjádřit podporu zaměstnancům, kterým nejsou vypláceny mzdy, nezaměstnaným a projevit obavu z chystané sociální a důchodové reformy. Protest měl jen malou odezvu. AK ČR nebyla o akci informována a o připravovaném protestu se dozvěděla jen ze sdělovacích prostředků. Předseda největší odborové centrály – Českomoravské konfederace odborových svazů Falbr akci označil za nezodpovědnou šaškárnu (Lysáková, 2000: 1). V témže roce o sobě dala výrazným způsobem vědět ASZ ČR. Dne 12. prosince 2000 se v Praze na Letenské pláni sešlo asi 500 soukromých zemědělců, aby se posléze přesunuli před Úřad vlády ČR a s pomocí třidvaceti traktorů na půl hodiny zablokovali nábřeží Edvarda Beneše. Protestovali tak proti vládou stanoveným produkčním kvótám na mléko zavedených pro roky 2001 až 2005. Kvóty označili za cílené administrativní opatření, které má za úkol omezit další rozvoj soukromých farem, a tím oslabit konkurenci přežívajícím družstvům. Kvótami se podle nich i neprosperujícím podnikům umožní stabilní podíl na trhu s mlékem (Línková, 2000: 4).

Mohutná vlna zemědělských protestů proběhla na podzim roku 2002 a měla již přímou spojitost s vyjednáváním podmínek v zemědělství v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Zemědělcům se nelíbil především návrh výše přímých plateb³⁵ pro nově přistupující země. V průběhu měsíce října sepsali představitelé AK ČR, ZS ČR, Českomoravského svazu zemědělských podnikatelů a OSPZV petici, v níž žádají kromě nesouhlasu s výsledky dosavadního vyjednávání podmínek vstupu do Evropské unie i řešení povodňových škod, vyplacení určité finanční kompenzace na hektar zemědělské půdy a odbřemenění od starých transformačních zátěží (Blažek, Kubálek, 2003: 254). Média o petici informovala s tím, že pokud vláda stav v této oblasti nebude řešit, hrozí zemědělci demonstracemi³⁶. První ze série demonstrací proběhla 30. října 2002, kdy 3 tisíce účastníků vybavených zvonci, píšalkami a transparenty prošlo z Letenské pláně k Úřadu vlády na Malé straně, kde na pět minut zablokovali dopravu a poté předali ministru zemědělství Palasovi již zmiňovanou petici se 117 tisíci podpisy. Ministr Palas zástupce zemědělců ujistil, že využije všech prostředků, které má k dispozici, aby nepříznivou situaci v zemědělství eliminoval. Poté se demonstranti s peticí přesunuli k Senátu, kde jejich zástupce přijal jeho předseda Pithart a k Poslanecké sněmovně, kde jednali s jejím místopředsedou Kasalem (Menschik, 2002: 1). Dne 7. listopadu 2002 následovalo protestní shromáždění organizované AK ČR a OSPZV před hotelem Diplomat v Praze, kde probíhala konference ministrů zemědělství kandidátských zemí za účasti eurokomisaře pro zemědělství Franze Fischlera. Asi 350 protestujících, včetně zástupců zemědělců ze Slovenska, zde požadovalo rovnoprávné podmínky vstupu do Evropské unie, což dávali najevo skandováním hesel, pískáním píšťalek a houkáním sirén. Zástupce protestujících krátce přijal eurokomisař Fischler i ministr zemědělství Palas. Posléze demonstrantům tlumočil prezident AK ČR Hlaváček: „Řekli, že udělají všechno pro to, aby ani jeden farmář neměl újmu“ (ČTK, 2002: 2). Toho roku nejostřejší protest proběhl 4. prosince 2002 před budovou MZ v Praze, kde zhruba 8 tisíc nespokojených zemědělců demonstrovalo svůj nesouhlas s podmínkami, jež jim nabízí Evropská komise. Protest

³⁵ Návrh Evropské komise zveřejněný v lednu 2002 počítal se startovací úrovní přímých plateb ve výši 25 % v roce 2004 a ročním růstem o 5 % do roku 2007, poté se měl tento růst zvýšit na 10 % až do roku 2013 (Blažek, Kubálek, 2003: 258).

³⁶ Viz například zpravodajství televize NOVA ze dne 15. října 2002.

byl výjimečný nejen tím, že se uskutečnil ve všech státech tzv. visegrádské čtyřky³⁷ ve stejný den, ale i svým agresivním průběhem. Před budovu MZ zemědělci vysypali pytle brambor, řepy, jablek, otepi slámy, hnůj a skandovali hesla proti Evropské unii. Také zablokovali dopravu na blízké magistrále. Protestující se především chtěli setkat s ministrem zemědělství Palasem, aby mu předali petici a přednesli své požadavky. Ministr před běsnící dav nevyšel, ale setkal se s několika zástupci AK ČR a odborářů uvnitř budovy. Dav mezitím začal na fasádu a do oken budovy házet vejce, brambory a hnůj. Když jedna brambora rozbila i okno v místnosti, kde setkání probíhalo, ministr ho ukončil. Zemědělci se poté přesunuli na Václavské náměstí, kde skandovali hesla a jejich zástupci vystoupili s projevy (Kutilová, 2002a: 2). Od protestu se ihned distancovala Asociace soukromého zemědělství. Její předseda Stanislav Němec prohlásil: *„Také chceme více peněz na dotace. Ale máme jiný názor jak na způsob vyjednávání, tak na smysl agrárních podpor. Na rozdíl od bývalých členů JZD v současné Agrární komoře máme vlastně jiný názor na celé zemědělství“* (Mařík, 2002: 4). Ministr zemědělství Palas předem avizoval, že demonstraci považuje za legitimní a přeje si, aby Evropská komise demonstraci vnímala jako projev toho, že zemědělci nejsou spokojeni s dosaženou pozicí ve vyjednávání (ptz, 2002: 15). Poslední tečkou za vlnou protestů v roce 2002 byla dvouhodinová blokáda hraničních přechodů v Mikulově, Dolním Dvořišti a Rumburku. Dne 12. prosince 2002 celkem asi 300 zemědělců organizovaných AK ČR blokovalo pomocí traktorů a nákladních automobilů vjezd do České republiky pro kamionovou dopravu. Akce byla naplánována na začátek summitu Evropské unie v Kodani, kde se mělo uzavírat jednání o rozšíření unie a tím i podmínek pro zemědělce. Provedenou blokádu protestující hodnotili optimisticky, například předseda břeclavské agrární komory Jaroslav Sečkář k ní uvedl: *„Považujeme ji za úspěšnou, způsobili jsme problémy a zviditelnili se. Teď si to snad uvědomí i v Kodani“*³⁸ (Kutilová, 2002b: 2).

³⁷ Visegrádská čtyřka se skládala z České republiky, Polska, Maďarska a Slovenska.

³⁸ Na Kodaňském summitu skutečně došlo k posunu ve vyjednávání a Česká republika získala možnost dorovnávání přímých plateb s využitím prostředků na rozvoj venkova a národních zdrojů v roce 2004 až na 55 %, což přivítali zástupci nevládních zemědělských organizací, kteří se jednání také zúčastnili (Blažek, Kubálek, 2003: 260).

Poměrně úspěšní byli zemědělci v roce 2003. Nejprve asi 200 zemědělců 4. června 2003 demonstrovalo před Úřadem vlády v Praze. V Olomouci je podpořili zemědělci jízdou sto padesáti traktorů (Macháček, 2003: 10). Poté 9. června 2003 proběhlo protestní shromáždění 250 zemědělců na náměstí Republiky v Pardubicích (Tůma, 2003: 1). Společným požadavkem protestů organizovaných AK ČR bylo dorovnání přímých plateb po vstupu naší země do Evropské unie na 55 % a dodatečné peníze na kompenzace za škody způsobené nepříznivým počasím a poklesem výkupních cen. Demonstrace měly podpořit i ministra zemědělství Palase, který jim přislíbil na zasedání vlády vyjednání finančních prostředků, což se nakonec podařilo (ČTK, 2003: 3).

V roce 2005 zapůsobila síla médií. Koncem září tohoto roku dal krizový štáb AK ČR vládě ultimátum. Požadoval schůzku s jejími zástupci a řešení problémů s nízkými výkupními cenami svých produktů, opožděnými dotacemi z Evropské unie a dorovnáním přímých plateb. V opačném případě měly na řadu přijít protestní akce jako jsou blokády příjezdů do Prahy, dálnic i hraničních přechodů. Tato zpráva proběhla televizním zpravodajstvím³⁹. Vláda se zemědělci jednala, požadavky AK ČR uznala a slíbila, že na ministerstvu financí najde a uvolní pro zemědělce 2 miliardy korun. Nakonec prezident Agrární komory Jan Veleba před televizními kamerami prohlásil, že již není proti čemu protestovat⁴⁰. Stínový ministr zemědělství za ODS Papež situaci komentoval tak, že záměr premiéra Paroubka dorovnat přímé platby zemědělcům na 63% úroveň zemědělců „starých“ zemí Evropské unie je pouhým předvolebním manévrem (Línková, 2005: 9).

Neúspěšný protest zemědělců podpořený Svazem pěstitelů cukrovky, ZS ČR a AK ČR proběhl 22. listopadu 2006 před německou a britskou ambasádou v Praze. Demonstrovalo zde zhruba 200 pěstitelů cukrovky proti uzavření cukrovarů společnosti Eastern Sugar⁴¹. Od zástupců ambasád se zemědělcům žádné pomoci nedostalo s tím, že se jedná o rozhodnutí soukromé firmy. MZ v reakci na protest alespoň přislíbilo

³⁹ Viz například zpravodajství televize NOVA ze dne 30. září 2005.

⁴⁰ Viz například zpravodajství televize NOVA a televize PRIMA ze dne 13. října 2005.

⁴¹ Společnost Eastern Sugar byla napůl vlastněna britským a německým kapitálem.

vyjednat pro pěstitele mnohem vyšší odstupné, než jim cukrovarnická společnost nabídla (Kudynová, 2006: 6).

Rok 2007 by se dal nazvat rokem války o vepřové maso. V únoru tohoto roku AK ČR začala kritizovat záměr obchodního řetězce Interspar dovážet do svých prodejen v České republice maso z Rakouska. Vedení Intersparu kritiku odmítlo a argumentovalo tím, že maso je českého původu, v Rakousku se pouze zpracovává. Dále společnost oznámila, že domácí zpracovatelé masa nebyli schopni nabídnout své produkty v odpovídajícím množství a kvalitě. Zástupci zpracovatelů masa argumenty Intersparu odmítli s tím, že s nimi nikdo nejednal (Böhm, 2007a: 13). Dne 26. března 2007 uspořádala AK ČR za podpory Českého svazu zpracovatelů masa protestní demonstraci na česko-rakouském hraničním přechodu Dolní Dvořiště. Asi 200 zemědělců na přechodu necelou hodinu upozorňovalo na rostoucí dovozy masa pro obchodní řetězce, což podle nich zapříčiňuje klesající výkupní ceny pro české chovatele vepřů. Původně chtěli zemědělci hraniční přechod zablokovat, ale po jednání se zástupci MZ, zpracovatelů masa a obchodních řetězců se rozhodli pro mírnější formu protestu. Projíždějícím řidičům rozdávali české uzeniny a informační letáky upozorňující na to, že nechtějí dopadnout jako sedláci u Chlumce. Nakonec předsedům Poslanecké sněmovny a Senátu odeslali dopis, v němž je požádali o podporu českých potravin a ochranu českého trhu proti dovozu nekvalitního zboží ze zahraničí. Pokud na dopis nebude zareagováno, je AK ČR připravena uspořádat další protesty (Zimmelová, 2007: 1). V reakci na protesty ministr zemědělství Gandalovič prohlásil, že je rád za pokojnou formu protestu, blokády by jen zhoršily vztahy s Rakouskem. Podle něj je informační kampaň správná, zejména protože upozorňuje občany, aby nehleděli jen na cenu, ale i na původ zboží. Pokud se však neprokáže porušování hospodářské soutěže, je obtížné regulovat ceny nebo dokonce původ zboží (Mařík, Zuntých, 2007: 1). Jelikož očekávaná reakce z vlády či parlamentu nepřišla, v červnu zemědělci organizováni AK ČR protestovali přímo před prodejny řetězce Interspar v Hradci Králové, Mostě, Litoměřicích, Zlíně a v Táboře. Na většině míst se 26. června 2007 sešlo vždy několik desítek protestujících zemědělců, kteří měli transparenty, lidem rozdávali vlastní produkty a letáky propagující české výrobky (ČTK, 2007: 7). Jak uvedl prezident AK ČR Veleba, původně se mělo protestovat i před obchody Tesca a Aholdu, ale tyto

řetězce začaly se zemědělci spolupracovat a odebírat české maso ve větším množství než v minulosti (Böhm, 2007b: 13). Poslední protest proběhl 20. listopadu 2007 před budovou MZ v Praze, kde proti nízkým výkupním cenám a růstu nákladů protestovalo asi 1500 chovatelů vepřů. Protestující se poté přesunuli na Václavské náměstí, kde kolemjdoucím rozdávali jitrnice a informační letáky. Ministr zemědělství Gandalovič protestujícím mírně ustoupil a přislíbil jen několik milionů jako příspěvek za uhynulá zvířata. Odpovědnost za přebytek vepřového, a tím pád jeho cen, musí podle něj nést majitelé podniků (Mařík, 2007: 1).

V měsíci červnu roku 2008 zemědělci uspořádali hned dva protesty. První protest byl namířen proti nízkým výkupním cenám mléka a proběhl netradiční formou. AK ČR spolu se zástupci odbytových družstev rozhodla, že se 6. června 2008 sníží mlékárnám dodávky mléka o 10 %. Přebytečné mléko pak někteří zemědělci demonstrativně vylévali do polí. Snížení dodávek mělo podpořit i německé zemědělce, kteří týden blokovali svými stroji tamní mlékárny, odebírající mimo jiné mléko i od českých dodavatelů (Patočková, 2008: 1). Druhý protest byl namířený proti chystaným vládním daňovým reformám a proběhl 24. června 2008 pod patronací dvou největších odborových centrál v zemi – Českomoravské komory odborových svazů a Asociace samostatných odborů. Většina odborářů v ten den hodinu stávkovala, ale jelikož stávka v zemědělství nic neřeší, přijeli členové OSPZV podpořit stávkující do Prahy a na tři čtvrtě hodiny zablokovali dopravu pomocí balíků slámy (Černá, Neumann, 2008: 3). Tím si vysloužili největší mediální ohlas ale i kritiku. Pražský primátor Pavel Bém na adresu zemědělských odborářů prohlásil: „*Do Prahy přijeli pouze proto, aby je bylo co nejvíce vidět, svůj malý počet nahradili šikanováním obyvatel, ale bohužel, tyto akce jsou cenou, kterou Praha platí za to, že je hlavním městem*“ (Bém, 2008: 3). Na podzim téhož roku se opakoval scénář „mediálního“ protestu z roku 2005. Od druhé poloviny září 2008 se v médiích začaly objevovat zprávy⁴² o nespokojenosti zemědělců s návrhem rozpočtu MZ na rok 2009, který počítal se snížením přímých plateb o 2,5 miliardy korun. Přestože ministr zemědělství Gandalovič vyjádřil ochotu se zemědělci jednat, 3. října 2008 rozhodl krizový štáb AK ČR o tom, že 13. října 2008 zemědělci

⁴² Viz například zpravodajství televize ČT 24 ze dne 16. září 2008 nebo zpravodajství ČRo 1 – Radiožurnál ze dne 24. září 2008.

budou dvě hodiny pomalou jízdou svých strojů blokovat dopravu ve většině krajů, včetně Prahy. Ochotu protestovat vyjádřili i soukromí zemědělci a zemědělství odboráři. Do vyjednávání se zemědělci nakonec musel zapojit premiér Topolánek, který dal 10. října 2008 zemědělcům písemnou garanci, že jim vláda přímé platby dorovná. Tuto nabídku ihned přijali představitelé ASZ ČR, zatímco představitelé AK ČR a OSPZV až následující den. Za to si AK ČR od ASZ ČR vysloužila poměrně ostrou kritiku. Místopředseda asociace Václav Perník zrušení protestů komentoval tak, že AK ČR stála před rozhodnutím, zda se zesměšní, nebo zda zvítězí pud sebezáchovy (Janda, 2008: 10).

V první polovině roku 2009 se konaly dva významné protesty. První se uskutečnil 12. března 2009. Výjimečný byl mezinárodní účastí zemědělců z několika převážně nových členských zemí Evropské unie. Protest organizovaný AK ČR byl načasován na dobu, kdy v Praze pobývala eurokomisařka pro zemědělství Fischerová-Boelová. Zemědělci chtěli vyjádřit svou nespokojenost s nespravedlivou dotační politikou Evropské unie a nízkými výkupními cenami mléka. Akce, které se dle odhadů zúčastnilo 8 tisíc nespokojených zemědělců, začala před budovou MZ, kde zemědělci symbolicky podojili čtyři živé krávy. Dav vypískal ministra zemědělství Gandaloviče, který prohlásil, že zemědělci měli protestovat před pěti lety, kdy se vyjednávaly podmínky vstupu do Evropské unie. Poté se přesunuli k hotelu Marriott, kde se zástupci AK ČR setkali s eurokomisařkou. Čekající demonstranti mezitím před hotelem rozlili asi padesát litrů mléka a rozsypali dvě stě kilogramů obilí. Protest byl ukončen položením smutečního věnce s nápisem „poslední sbohem českému mléku“ pod jezdeckou sochu sv. Václava a zpěvu státní hymny. Prezident AK ČR byl s protestem spokojen; překvapila ho vysoká účast lidí. Podle něj dnes zemědělci dali základ tomu, aby se věci daly do pohybu (Poláková, 2009: 14). I druhý protest byl výjimečný, neboť jeho iniciátorem byl Německý svaz chovatelů mléčného skotu a uskutečnil se ve čtrnácti státech Evropské unie zároveň. Zemědělci pomalou jízdou traktorů a zemědělských strojů protestovali proti nízkým výkupním cenám mléka, což má za následek vybíjení stád krav. V České republice protest zaštitila AK ČR a uskutečnil se v šesti krajích. Jeho součástí bylo i shromáždění několika set zemědělců u památníku selského povstání v Chlumci nad Cidlinou (ČTK, 2009: 2).

5.2 Rozbor a analýza protestních akcí

Rozborem a analýzou zemědělských protestních akcí, konaných v letech 1993 až 2009 v České republice je možné konstatovat následující skutečnosti:

- Většina protestních akcí byla organizována profesními zájmovými organizacemi. Pouze několik málo protestů významnějším způsobem organizovaly či na nich spolupracovaly politické strany - v roce 1993 a 1996 Zemědělská strana (v roce 1996 součást Českomoravské unie středu) a v roce 1997 Strana venkova.
- Nejvíce akcí organizovala AK ČR (od roku 1997 personálně propojená se ZS ČR) a OSPZV. Od většiny těchto akcí se veřejně distancovala ASZ ČR, která ve sledovaném období uspořádala pouze jeden protest, a to v roce 2000 proti vládou stanoveným produkčním kvótám na mléko.
- Protestní akce jsou organizovány podle určitého schématu. Akce jsou nejprve ohlášeny spolu s požadavky. Nastupují média, která o akcích dramatickým způsobem informují. Následují jednání s představiteli vlády či MZ, která však podle organizátorů nevedou k požadovanému cíli. Na řadu proto přichází avizovaná protestní akce, jež má zpravidla mírnější průběh, než jaký byl předpovídán. Další vyjednávání buď vedou ke kompromisu, nebo žádný výsledek nepřinášejí, což pro organizátory není důležité, neboť jejich závěr zní, že domoci se něčeho je možné pouze radikální cestou (Blažek, Kubálek, 2003: 264).
- Role médií je při protestních akcích klíčová. Média o akcích informují veřejnost a dávají prostor organizátorům protestů k vyslovení svých požadavků.
- Protestní akce mohou být namířeny proti vládě, jednotlivým ministrům či resortu nebo naopak mohou vyjadřovat podporu. Například v roce 2003 se uskutečnila demonstrace podporující ministra zemědělství, který na vládě vyjednal přidělení finančních prostředků, potřebných pro dorovnání přímých plateb po vstupu naší

země do Evropské unie. Protesty mohou být zaměřeny i proti soukromému subjektu, například proti cukrovarnické společnosti v roce 2006 nebo obchodnímu řetězci v roce 2007.

- Od roku 1998 se začínají organizovat protesty proti Evropské unii. V prvních letech to bývaly protesty proti subvencovaným dovozům, později proti vyjednávaným vstupním podmínkám, zejména nízké výši přímých plateb.
- Naši zemědělci se zapojují i do mezinárodně koordinovaných protestních akcí. Například v roce 2009 se konal protest proti nízkým výkupním cenám mléka, jehož iniciátorem byl Německý svaz chovatelů mléčného skotu a uskutečnil se ve čtrnácti státech Evropské unie. Dalším společnou akcí zemědělců v rámci visehradské čtyřky byl v prosinci 2002 protest proti vstupním podmínkám nabízeným Evropskou komisí.
- Poměrně širokou paletu představují metody, kterými zemědělci své protesty uskutečňují. Kromě klasických demonstračních shromáždění a pochodů jsou zemědělci schopni blokovat dopravu na silnicích i hraničních přechodech, zpomalovat dopravu pomalou jízdou zemědělské techniky, demonstrativně rozlévat mléko do polí, rozsypávat zemědělské produkty (brambory, řepu, jablka...) před MZ a útočit na jeho budovu házením vajec a brambor, omezovat dodávky mléka mlékárnám, zdarma rozdávat své produkty občanům, distribuovat informační letáky, psát petice odpovědným institucím atd.
- Specifické jsou tzv. mediální protesty, které proběhly v roce 2005 a na podzim roku 2008. Přípravu na protesty doprovázela mohutná mediální kampaň, po které následovalo uspokojivé jednání s vládou, takže k žádné protestní akci nakonec nedošlo.
- Protestní akce zemědělců měly podporu veřejnosti. Koncem roku 1998 provedla agentura Sofres-Factum šetření postojů české veřejnosti k zemědělským protestům. Z výsledků vyplynulo, že naprostá většina české společnosti (více než čtyři pětiny) považovala protesty zemědělců za oprávněné. Lidé však byli rozděleni v otázce vhodnosti blokády silnic na dvě přibližně stejné skupiny -

těch, co blokády schvalují a těch, co je neschvalují. S blokádami nejčastěji souhlasili lidé se základním vzděláním (59 %), z jihu Moravy (59 %), z malých obcí do 500 obyvatel (57 %) a stoupenci KSČM (63 %). Naopak největší nesouhlas byl zaznamenán mezi studenty a uční (57 %), lidmi s vyššími příjmy (60 %), v Praze (65 %) a mezi stoupenci ODS (67 %) (ČTK, 1999). Podobný průzkum provedla po vlně zemědělských protestů v prosinci 2002 agentura STEM pro Českou televizi a Český rozhlas⁴³. Průzkum ukázal, že požadavky zemědělců podporovali zhruba tři čtvrtiny občanů, a to nejvíce starší lidé, vysokoškoláci a stoupenci KSČM.

⁴³ Průzkum byl uveřejněn v pořadu Události zpravodajství televize ČT 1 dne 5. prosince 2002.

Závěr

Diplomová práce se zabývala reprezentací agrárních politických zájmů po roce 1989 v České republice. Cílem práce bylo tuto reprezentaci popsat a najít odpovědi na otázky, které jsou svázané s touto problematikou.

Po roce 1989 se u nás objevily snahy o založení silné agrární strany, která by navázala na prvorepublikovou tradici a mohla tak přímo v rámci politického systému reprezentovat agrární zájmy. Tyto snahy, i přes několikaleté působení zástupců Zemědělské strany v Poslanecké sněmovně, nebyly úspěšné. Mezi nejdůležitější příčiny, proč se toto nepodařilo, patří zejména: pokles počtu obyvatel pracujících v zemědělství a tím i pokles počtu potencionálních voličů; přílišná roztržitost stran usilujících o reprezentaci těchto zájmů; existence dvou táborů agrárního hnutí (družstevní x republikánsko – agrární), které měly neslučitelné zájmy nedovolující jejich vzájemnou spolupráci či spojení. Svou roli jistě hrálo účinkování Zemědělské strany v Poslanecké sněmovně, která neměla dostatečnou sílu na prolomení parlamentní většiny pro důrazné prosazování svých návrhů a v neposlední řadě i vliv 5% uzavírací klauzule na voliče, který se výrazně projevil ve volbách v roce 1996. Agrární témata přebírají jiné politické strany, zejména KDU-ČSL a ČSSD. V České republice však agrární témata ve volebních programech relevantních politických stran nehrají ústřední úlohu.

Zemědělci se začínají více radikalizovat a od reprezentace svých zájmů pomocí politických stran odvracet. Zaměřují se na prosazování svých zájmů prostřednictvím profesních zájmových organizací. Výjimkou je ČSSD, která poté co se v roce 1998 dostává k moci, dosazuje na post ministra zemědělství předsedu jednoho ze zemědělských svazů. Tím dochází k těsnému propojení profesní zájmové organizace s politickou stranou. V průběhu let se v oblasti profesních zájmových organizací vytvořily čtyři silné subjekty. Jedná se o jednu veřejnoprávní korporaci – Agrární komoru České republiky, dva profesní svazy reprezentující zájmy svých členů podle charakteru podnikatelské formy – Zemědělský svaz České republiky a Asociaci soukromého zemědělství České republiky a jednu zaměstnaneckou organizaci –

Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy. Od roku 1997 zástupci Zemědělského svazu České republiky ovládají vedení Agrární komory České republiky.

Zájmové profesní organizace mimo lobbingu a přímého působení na politické strany, vládu, ministerstvo zemědělství, parlament či státní organizace začínají s úspěchem využívat nekonvenčních nátlakových akcí, jako jsou protestní demonstrace a pochody, blokády silnic a hraničních přechodů, zpomalování dopravy pomalu jedoucí zemědělskou technikou, rozdávání informačních letáků a zemědělských produktů nebo demonstrativní vylévání mléka do polí.

Nátlakové akce většinou probíhají podle zavedeného scénáře a důležitou roli zde hrají média. Média o akcích informují veřejnost a dávají prostor organizátorům protestů k vyslovení svých požadavků. Akce mohou být namířeny proti vládě nebo jí naopak mohou vyjadřovat podporu.

Tímto profesní zájmové organizace v organizování nekonvenčních nátlakových akcí nalézají silnou zbraň pro reprezentaci a prosazování svých zájmů.

Seznam literatury

Tištěné publikace a prameny

BALÍK, S., aj. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

BLAŽEK, P. *Reprezentace zemědělských zájmů v politickém systému České republiky - ekonomické (profesní) zájmové skupiny*. In: *Politologická revue*, roč. 8, č. 1 (2002) s. 22-38.

BLAŽEK, P. a KUBÁLEK, M. *Agrární stranictví ve vybraných střeoevropských státech*. In: *Reprezentace zemědělských zájmů v českém stranickém systému po roce 1989*. Sborník příspěvků z pracovního semináře 17. září 2002. Praha: ČZU, 2002.

BLAŽEK, P. a KUBÁLEK, M. *Reprezentace zemědělských zájmů a zemědělské protesty v ČR v souvislosti se vstupem do EU*. In: *II. kongres českých politologů*. Praha: ČPS, 2003.

BROKL, L. *Parlamentní volby 1996*. In: *Sociologický časopis*, roč. 32, č. 4 (1996) s. 389-406.

BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie : politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992.

BROKLOVÁ, E. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Karolinum, 1999.

CABADA, L. a VODIČKA, K. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, 2003.

ČMEJREK, J. *Rekonstrukce českého stranického systému z hlediska reprezentace agrárních zájmů*. In: *Reprezentace zemědělských zájmů v českém stranickém systému po roce 1989*. Sborník příspěvků z pracovního semináře 17. září 2002. Praha: ČZU, 2002.

- ČMEJREK, J. *Zemědělství a venkov v politickém procesu*. Praha: Credit, 2004.
- ČMEJREK, J. *Obce a regiony jako politický prostor*. Praha: Alfa, 2008.
- DOSTÁL, V. *Agrární strana : její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998.
- KOLÁŘ, F. a kol. *Politická elita meziválečného Československa*. Praha: Pražská edice, 1998.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Všeobecná encyklopedie Diderot*. Praha: Diderot, 1999.
- KOPEČEK, L. *Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky*. In: *Středoevropské politické studie*, roč. 4, č. 2-3 (2002) s. 1-9.
- KREJČÍ, O. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing, 1994.
- KYSELOVÁ, S., aj. *Český Senát 1996 – 2006 ve faktech*. In: *Parlamenty a jejich funkce ve 21. století. Sborník příspěvků k 10. výročí ustavení Senátu Parlamentu České republiky*. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2006.
- MAREŠ, M. *Volební programy ČSSD, ODS, Koalice a KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002*. In: *Volby do poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003.
- POSPÍŠIL, F. *Čeští zemědělci a politika po roce 1989*. In: *Sborník referátů přednesených na semináři Zemědělec dnes a zítra*. Praha: Nadace Antonína Švehly, 1994.

Novinové články

BAĐUROVÁ, S. *S bruselskými diplomaty se musíme naučit jednat*. Svoboda, 2. prosince 1998, s. 7.

BÉM, P. *Blokáda magistrály? Jen šikana Pražanů*. MF DNES, 25. června 2008, s. 3.

BÖHM, J. *Jak se válčí o původ masa*. Lidové noviny, 26. února 2007, s. 13.

BÖHM, J. *Rolníci dnes oblehnou Interspar*. Lidové noviny, 29. června 2007, s. 13.

ČERNÁ, B. a NEUMANN, S. *Dopravu v Praze zastavily až barikády ze slámy*. Hospodářské noviny, 25. června 2008, s. 3.

ČTK. *Zemědělci zavalili Luxův úřad cibulí*. Hospodářské noviny, 26. dubna 1996, s. 2.

ČTK. *Zemědělci demonstrovali v Praze proti vládní politice*. Hospodářské noviny, 22. října 1997, s. 4.

ČTK. *Zemědělci chtějí opět vyrazit na Prahu*. Hospodářské noviny, 16. listopadu 1998, s. 8.

ČTK. *Nátlakové akce*. Euro, 4. ledna 1999, s. 11.

ČTK. *Zemědělci na ministry pískali*. Právo, 8. listopadu 2002, s. 2.

ČTK. *Zemědělci přeruší protesty do referenda*. MF DNES, 11. června 2003, s. 3.

ČTK. *Zemědělci protestovali u hypermarketů Interspar*. Právo, 30. června 2007, s. 7.

ČTK. *Stovky farmářů protestovaly*. MF DNES, 30. dubna 2009, s. 2.

(dan). *Břeclavští zemědělci vyhrožují radikálními protesty na hranicích*. Slovo, 27. února 1997, s. 2.

(dom). *Protesty zemědělců znepříjemnily život tisícům lidí*. Lidové noviny, 28. listopadu 1998, s. 1.

FOJTÍK, V. *Protesty zemědělců nepřekročí hranici zákona*. Denní Telegraph, 7. března 1997, s. 6.

FOJTÍK, V. *České zemědělství sužuje mnoho závažných problémů*. Zemské noviny, 5. března 1998, s. 6.

JANDA, V. *Zemědělci dnešní chystanou blokádu odkládají na neurčito*. Pražský deník, 13. října 2008, s. 10.

KADEČKOVÁ, H. *Při protestu zemědělců na hnůj nakonec nedošlo*. Právo, 21. května 1998, s. 1.

KONTRA, M. *Ostří hoši hlásí příchod*. Respekt, 7. července 1997, s. 4.

KUDYNOVÁ, K. *Pěstitelé cukrovky bojovali za bílé zlato*. Právo, 23. listopadu 2006, s. 6.

KUCHAŘ, V. *S protesty máme zkušenosti a víme, co si můžeme dovolit, tvrdí statkáři na Moravě*. MF DNES, 4. března 1997, s. 15.

KUTILOVÁ, M. *Příště přitvrdíme, vzkazují zemědělci*. Lidové noviny, 5. prosince 2002, s. 2.

KUTILOVÁ, M. *Čeští rolníci vyzvou: Hlasujte proti EU*. Lidové noviny, 13. prosince 2002, s. 2.

LÍNKOVÁ, E. *Mléčné kvóty přivedly rolníky do ulic*. České slovo, 13. prosince 2000, s. 4.

LÍNKOVÁ, E. *Zemědělci si řekli o vyšší dorovnaní podpor*. Moravskoslezský deník, 15. října 2005, s. 9.

LYSÁKOVÁ, R. *Stávka měla malou odezvu*. Rovnost, 9. března 2000, s. 1.

MACHÁČEK, J. *Zase miliardy pro zemědělce*. MF DNES, 5. června 2003, s. 10.

MAŘÍK, M. *Vidíme zemědělství jinak než lidé z JZD*. Hospodářské noviny, 6. prosince 2002, s. 4.

MAŘÍK, M. *Farmáři nedostali peníze, jen sliby*. Hospodářské noviny, 21. listopadu 2007, s. 1.

MAŘÍK, M. a ZUNTYCH, Z. *Rolníci: Dovozy nás ničí*. Hospodářské noviny, 27. března 2007, s. 1.

MENSCHIK, T. *Čeští farmáři proti EU*. Lidové noviny, 31. října 2002, s. 1.

PATOČKOVÁ, M. *Zemědělci vylévají české mléko*. MF DNES, 4. června 2008, s. 1.

POLÁKOVÁ, M. *Krávy bučely, mléko teklo ulicemi*. Lidové noviny, 13. března 2009, s. 14.

(ptz). *Protesty zemědělců jsou podle ministra legitimní*. Lidové noviny, 4. prosince 2002, s. 15.

(sp). *Zemědělci po schůzce u Zemana ustoupili od vyhlášených protestů*. Právo, 29. října 1998, s. 3.

TŮMA, J. *V Pardubicích protestovali rolníci*. MF DNES, 10. Června 2003, s. 1.

ZAVADILOVÁ, T. a ZELENKA, R. *Zemědělci hrozí ostrými protesty kvůli levným dovozům*. Lidové noviny, 2. října 1998, s. 17.

ZIMMELOVÁ, L. *Rolníci odmítají dovoz vepřového*. MF DNES, 27. března 2007, s. 1.

Elektronické zdroje

O agrární komoře. [online]. Praha: Agrární komora, 2009 [cit. 2009-06-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.agrocr.cz>>.

Profil Asociace soukromého zemědělství ČR. [online]. Praha: Asociace soukromého zemědělství ČR, 2009 [cit. 2009-06-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.asz.cz/cs/profil-asz-cr/>>.

Vybrané ukazatele zemědělství v České republice. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2009 [cit. 2009-11-16]. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0901.xls>.

Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2006. [online]. Praha: ČSSD, 2006 [cit. 2009-02-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.cssd.cz/nas-program/volebni-program/lide-mimo-centra-a-na-venkove.html>>.

Volební program KDU-ČSL pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2006. [online]. Praha: KDU-ČSL, 2006 [cit. 2009-02-26]. Dostupné na WWW: <http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&IDR=10393&id_rok=12>.

Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2006. [online]. Praha: KSČM, 2006 [cit. 2009-02-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.kscm.cz/viewDocument.asp?document=3412>>.

KUBÁLEK, M. *Postavení agrární strany v politickém systému první republiky.* [online]. Praha: Agris, 1998 [cit 2009-10-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.agris.cz/vyzkum/detail.php?id=104986&iSub=566&PHPSESSID=71>>.

KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století. [online]. Praha: Libri, 2001 [cit 2009-10-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=9&name=SPINA+FRANZ>>.

O ministerstvu. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2009 [cit. 2009-12-21].
Dostupné na WWW:

<<http://eagri.cz/public/eagri/ministerstvo-zemedelstvi/o-ministerstvu>>.

Kdo jsme. [online]. Praha: Odborový svaz pracovníků zemědělství a výživy - Asociace svobodných odborů České republiky, 2009 [cit. 2009-09-22]. Dostupné na WWW:

<<http://www.ospzv-aso.cz/kdojsme.php>>.

Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2006. [online]. Praha: ODS, 2009 [cit. 2009-02-19]. Dostupné na WWW:

<<http://www.ods.cz/volby/weby/2006/program-5.php>>.

Zemědělský výbor Poslanecké sněmovny PČR. [online]. Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2009 [cit. 2009-11-06]. Dostupné na WWW:

<<http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=93&ido=773>>.

Senát - pořádané akce. [online]. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2009 [cit. 2009-11-06].
Dostupné na WWW:

<http://www.senat.cz/zpravodajstvi/akce.php?cinnost=hledat&text=zem%C4%9Bd%C4%9Blstv%C3%AD&b_hledej=Hledat>.

Volební program SZ pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2006. [online]. Praha: SZ, 2009 [cit. 2009-02-18]. Dostupné na WWW:

<<http://www.zeleni.cz/59/rubrika/volebni-program-kvalita-zivota/>>.

Volební server ČSÚ. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2010 [cit. 2010-01-16].

Dostupné na WWW: <<http://www.volby.cz/>>.

O nás. [online]. Praha: Zemědělský svaz ČR, 2009 [cit. 2009-06-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.zscr.cz/o-nas/>>.